

Per 586/2004

10026593,23

COBISS

GORJSKA KULIČNICA

GORA

Časopis o Gori, Gorjankah in Gorjanih

letnik 6, številka 23, Predmeja, september 2004

TISKOVINA, Poštna plačana pri pošti 5270 Ajdovščina

FOČ JN ŠAGRA

Marjan Černigoj – s Tanove hiše

Najlepši nam na Guori sonce sije,
pe tudi če ga včasih megla skrije.

Bo že burja pršla na pomoč,
ta cét bo fant nabrusu foč.

Sam ké bo fanti njucu foč?
Za družbo mu bo, jn u pomoč!
Brez nega né nkol ud domá šó,
jn buhvari, če mu je pršu pró!

Včasih so bli res taki cajti,
de je blu mulu pohnu u vsaki bajti;
jn tastarši so mogli ud hiše,
de so méli drugi plac ukul ugniše.

Čez lužo jt so se najbel bali,
ma ne zatu, de jim bojo foče pobrali –
za šagro so mogli bet doma,
pé tud če je blu puole kuonc sveta!

Še dans praujo, ké je včasih blu,
de né bla šagra kar taku!
Tolk cajta je blu juhuhu,
de je res ud kašnga ustalu sam telu!

Za šagro je bla spet pohna hiše,
ta najvičji luonc so dali na ugniše.
Po dogmu cajti so spet usi z nč skléde jeli
jn usakga ucvirka so bli spet veseli.

Drugi dan so mogli spet ud hiše,
spet bo neki cajta mir ukul ugniše.
Najbel sriečni so doma ostali,
s starmi suojmí dum držali.

Eni so za zmeram šli od hiše,
pozabli na suoje so ogniše
Hodili po sveti, so sriéčo iskali,
ud ki so, so včasih se zlagali.

Ma če že lažeš, je pró, de veš:
najbulši je, kar s suoje sklede ješ.
Še mrtu je fajn bet doma,
kjir gruoba ziendljo ti tuoj črv rahlja...

voda

VODA NA GORI

Stanislav Mikuš

1. del

Ob zaključku za prebivalce planote med Colom in Predmejo - Gorjane gotovo najpomembnejšega projekta, izgradnje vodovoda na Goro, je naloga našega časnika, da o tem napiše kaj več. Tema o vodi na Gori je tako pomembna, da je ne gre odpraviti kar na hitro in posplošeno, ampak jo moramo povezati v neko širšo celoto. Odločili smo se, da v tej številki povemo nekaj uvodnih misli, v naslednjih nekaj številkah pa podrobneje odkrijemo, kako je bilo v različnih obdobjih z vodo na območju celotne Gore. K sodelovanju bomo pritegnili avtorje, ki se s tem področjem tudi ukvarjajo in ga kar najbolje poznajo.

Voda, ta biser in nuja življenja! Mehkejša od česarkoli, pa tako močna, da razjeda najtrši kamen in vdolbe globoke kanjone! Nima ne okusa ne barve ne vonja, v njej ni življenja, ona sama je življenje in brez nje na Zemlji življenja ni.

Tega so se dobro zavedali tudi Gorjani, ob sami poselitvi Gore, in nato skozi vsa stoletja, do danes. Voda je predstavljala prav gotovo enega večjih problemov obstoja človeka na Gori. Beseda 'voda' je spremljala Gorjana od rojstva pa do smrti.

V več zaporednih prispevkih bomo objavili razne članke o vodi na Gori skozi stoletja, o začetkih, ko so jo nosili v škafih na glavi, iz studencev pod Goro; ko so jo dobivali s taljenjem snega in ledu, iz jam in osojnih dolin; ko so jo kalali vodnjakov, štirn, ki so doživele različne načine gradenj in uporabe: od prvih, višje od hiš ležečih štirn, ki so omogočale že tekočo vodo vsaj v kuhinji, pa do zadnjega obdobja hidroforjev. Ti so omogočili uporabo tekoče vode in s tem tudi uporabo pralnih strojev, kopalnic, stranišč na splakovanje. Tekoča voda je omogočila Gorjanom vsaj v osnovnih stvareh primerljivo življenje s tistim v Dolini.

Potrebe po vodi so narasle in bile skozi zadnja desetletja bistveno večje kot pred leti. Vendar je skrb o skokovitem povečanju uporabe vode na Gori, z izgradnjo vodovoda, ki je prisotna v Dolini, brez resnih osnov. Poraba vode, in s tem žal tudi neželene odplake, se je povečala že z uvajanjem hidroforjev v gospodinjstva ter, posledično večji porabi vode, tudi z izgradnjo večjih štirn. Sama uvedba vodovoda pa na bistveno povečano porabo vode ne bi smela vplivati. Gorjani smo že doslej skrbeli za svojo higieno, prali svoje perilo, napajali živino... Voda iz vodovoda tudi ni poceni, tako da voda na Gori ne teče kar tja v en dan, ampak je v vsakem Gorjanu ostalo spoštovanje do nje tudi po trenutku, ko so nas priključili na vodovodno omrežje.

Končno smo dočakali stoletja pričakovan dan, da ima vsaka hiša na Gori vodo. 20. junij 2004 je dan, ki si ga bomo prav gotovo vsi zapomnili in bo ostal za vedno zapisan v zgodovino Gore. Na ta dan se je s proslavo na Colu skoraj zaključila izgradnja vodovoda Gora, ki so ga poskusile zgraditi kar štiri države: Avstrija, Italija, Jugoslavija in nazadnje Slovenija, ki je s pomočjo Evropske Unije tudi uspela zaključiti izgradnjo tehnično in zlasti finančno izjemno zahtevnega projekta.

V to, da imamo na Gori vodo, so zelo veliko prispevala tudi prizadevanja nekaterih Gorjanov, ki so s svojim trudom in angažiranjem, tako na občinskem kot državnem, pa tudi evropskem nivoju, veliko prispevali k poteku in dokončanju projekta. Njihovo delo in trud, težave, s katerimi so se srečevali, bomo predstavili v naslednjih številkah Gore.

Vodovod na Goro je tehnično moderen in narejen kvalitetno, ne gre dvomiti v dobro delo največjega gradbenega podjetja v Sloveniji, Primorja iz Ajdovščine. Tudi same zmogljivosti vodovoda daleč presegajo sedanje potrebe po vodi na Gori. Tudi če bi se poraba vode na Gori močno povečala, bi vodovod zmožel zadovoljevati tudi te povečane potrebe. Vodovod je torej grajen za naše zanamce za 100 in več let naprej. Tudi tehnične in finančne podrobnosti vodovoda bomo predstavili v enem nadaljevanju.

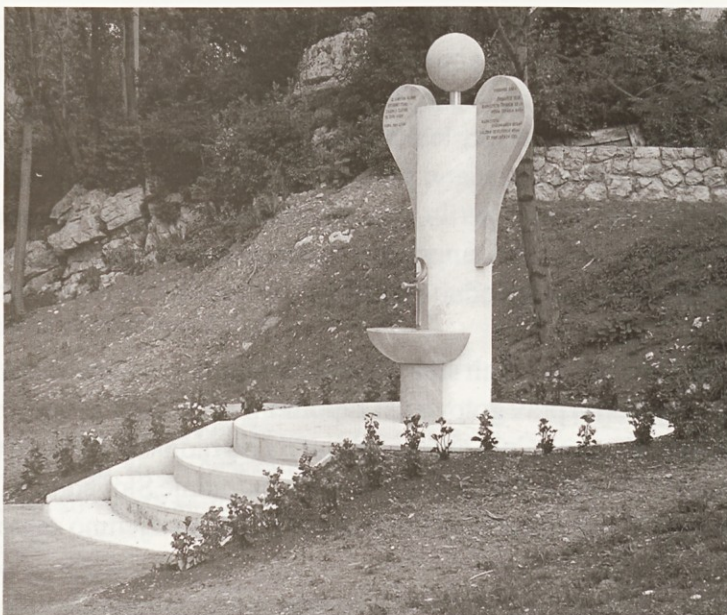
Tako ima sedaj Gora vodovod in tri spomenike vodi. Enega na Predmeji, ki simbolizira pričetek izgradnje vodovoda Gora in hrepenenje Gorjanov po vodi, drugega v Majeriji na Kovku, ki simbolizira pričetek zaključne in najobsežnejše faze izgradnje, v katerega se je s znatno finančno pomočjo vključila tudi Evropska unija, katere člani smo postali s 1. majem tega leta. Tretji spomenik vodi na Gori je bil odkrit ob lepi slovesnosti z bogatim kulturnim programom, ki so ga soustvarjali prebivalci Gore - od Cola, preko Žagoliča, Gozda, Kovka, Otlice pa do Predmeje. Tako smo Gorjani prav gotovo med prvimi okusili prednosti članstva velike evropske družine. Naše članstvo ponuja Gorjanom veliko priložnosti in izzive. Prav zaključek vodovoda je po izgradnji telefonskega in elektro omrežja ter asfaltiranju cest do vsake domačije nekako zaokrožil celovito podobo infrastrukture na Gori. Gora je lepa, je naša, je naša priložnost in možnost. Gotovo je ne smemo izkoristiti in razprodati množičnemu turizmu. Na Gori moramo najti neko novo dimenzijo, posebne vrste turizem za izbrane goste, ki bodo znali ceniti in ohranjati našo podobo. Prepričan sem, da lahko Gora s turistično ponudbo preživi številne družine na Gori. Le počasi moramo pričeti zaupati sami vase in z malo tržne žilice nam bo uspelo, verjamem v to. Ne z velikimi skoki, korak za korakom.

Naslednji korak razvoja na Gori je gotovo tudi ureditev zajetja odplak in

Na sliki: Obležje vodi na Predmeji

Foto: Stanislav Mikuž

Na sliki: Obležje vodi na Colu

Foto: Stanislav Mikuž

ustrezno čiščenje le teh. Tudi to je velik projekt, ki bo lahko zaživel le s pomočjo širše skupnosti. Gora nima svojih izvorov vode, je pa izjemno občutljivo vodo-zbirno območje in odgovornost do ohranjanja čiste vode mora biti v bodoče naša največja skrb. Ne smemo pozabiti, da so posledice odvrženega kilograma barve v brezno na Gori usodne za kvaliteto vode desetletja in lahko tudi stoletja.

Naj bo za prvič dovolj. Naj mi bo dovoljeno, da se v imenu prav vseh Gorjanov iskreno zahvalim vsem, ki so kakorkoli prispevali k svečanemu trenutku, zaključku izgradnje vodovoda. Verjetno se ne motim, če rečem, da velikokrat tudi sami niso verjeli, da bodo dočakali proslavo, ki bo počastila njihova prizadevanja. Zahvala tudi Občini Ajdovščina, Republiki Slovenija in Komisiji Evropske unije, ki je omogočila tako hiter zaključek del.

Naj nam teče, voda bistra, še na mnoga leta!

voda

20. JUNIJ – PRAZNOVANJE OB ZAKLJUČKU DEL NA VODOVODU GORA

Alenka Tratnik

S postavitvijo obeležja vodi, delom arhitekta Franceta Kvaternika, in s slovesnostjo, na kateri so bili navzoči tudi nadvse ugledni gostje, so se 20. junija simbolično uresničila stoletna pričakovanja prebivalcev na Gori. Dokončan je namreč vodovod Gora, ki tukajšnjim prebivalcem zagotavlja bistveno bolj kakovostno oskrbo z vodo.

Ob slovesnosti, ki so jo pripravili v telovadnici colske osnovne šole, je zahteven projekt najprej pohvalil ajdovski župan Marjan Poljšak, ki je poudaril, da gre za uspeh politike podpore ohranjanja poseljenosti na podeželju. Po besedah Janeza Kopača, ministra za okolje, prostor in energijo, pa se je s slovesnostjo zaključila zgodba, ki se je začela že pred sto leti, preživela več držav, uresničila pa v samostojni Sloveniji. Prav tako je poudaril, da projekt vodovoda, dolgoletni sen vseh Gorjanov, ne bi uspel brez močne volje in zagnanosti domačinov, občine in države, v imenu katere je še posebej pohvalil

Na sliki: Ugledni gostje so si ob pomembnem dogodku postregli s Skukavo vodo

Foto: Dejan Simčič

prizadevanja državnega sekretarja Marka Slokarja. Da je vodovod Gora pomemben ne le za ajdovsko občino, marveč tudi za širše območje, je med drugim v svojem pozdravnem nagovoru poudaril tudi dr. Rado Genorio, namestnik direktorja službe vlade za evropske zadeve in nacionalni ISPA koordinator. Erwan Fouere, vodja Delegacije Evropske komisije v Sloveniji, pa je v prijaznem nagovoru v slovenskem in angleškem jeziku ponovil, da je projekt pomemben za izboljšanje kakovosti življenja tukajšnjih prebivalcev in dokaz odličnega sodelovanja med slovensko državo in Evropsko unijo.

Več o samih pripravah ter o poteku

gradnje vodovoda je zbranim povedal Albin Krapež, glavni koordinator projekta vodovod Gora, ki si je za veliko in pomembno delo prislužil tudi posebno priznanje. Gorjanom je ob pomembni pridobitvi čestital tudi generalni direktor ajdovskega Primorja, izvajalca del, Dušan Črnigoj, v imenu predsednikov vseh treh krajevnih skupnosti pa se je za opravljeno delo vsem zahvalil predsednik krajevnih skupnosti Col, gostiteljice slovesnosti, Franc Koren.

Gostitelji slovesnosti so ob pomembnem dogodku pripravili prisrčen kulturni program, ki ga je povezovala Irena Velikonja, v njem pa so sodelovali pevci moškega pevskega zbora Razpotje s Cola, člani mešanega pevskega zbora Angelski spev z Otlice, učenci colske in otiške osnovne šole in učitelj Franc Črnigoj. Ob zaključku slovesnosti so gostom postregli s Skukavo vodo, natočeno pri novem obeležju vodi na Colu, ki so jo postregli v korcih.

športni center

IZGRADNJA ŠPORTNEGA CENTRA TIHA DOLINA

Jože Velikonja

Zadnja zima se kar ni hotela posloviti iz naših krajev. Za smučarske centre je to gotovo dobro. Za izgradnjo športnega centra Tiha dolina pa je bila zima, ki je trajala do začetka meseca maja, neugodna.

Z gradbenimi deli pri izgradnji športnega centra smo pričeli v drugi polovici meseca maja. Položili smo kanalizacijo za razsvetljavo igrišč ter cevovod za namakanje nogometnega igrišča. Na nogometno igrišče smo navozili 130 m³ rodovitne zemlje za boljšo rast trave. To zemljo smo poravnali, tako da je igrišče pripravljeno za sejanje trave. Ob nogometnem igrišču smo postavili dva stebra za osvetlitev igrišča v višini 15 metrov. Naj omenim, da sta stebra postavljena v kamnu. Za njuno

postavitev je bilo potrebno izkopati temeljno jamo v globini 2,5 metra - tudi z miniranjem.

Na košarkarskem igrišču, pod cesto proti Korenini, smo sezidali kamniti podporni zid. Postavili smo cevi za razsvetljavo ter štiri betonske stebre za reflektorje v višini 9 metrov. Dva na robu brežine bosta služila tudi za osvetlitev nogometnega igrišča. Vodomerni jašek smo premaknili

od stare brunarice nazaj po liniji do odcepa vodovoda za nogometno igrišče. Na mestu, kjer je stala lesena brunarica, smo odkopali približno 1500 m³ materiala in ga poravnali desno od izkopa, tako, da smo dobili dodatno teraso. Naredili smo izkop za klet bodočega večnamenskega objekta. Tudi ta teren, kakor je razvidno iz slike, ni bil mehak. Pri vseh strojnih izkopih nam je zelo pomagal član društva GORA Uroš Vidmar, ki je mehanizacijo dal na razpolago tudi v popoldanskem času, saj smo dopoldne člani, ki gradimo športni center, v službi.

V teh dneh nadaljujemo z deli pri dokončanju športnega centra. Postavljamo kable za razsvetljavo, v tem tednu začnemo s polaganjem robnikov na košarkaškem igrišču, konec meseca dobi igrišče asfaltno prevleko, nogometno igrišče pa travo. Tako bo športni center z glavnimi deli končan do 1. septembra 2004, kar je tudi pogodbeni rok.

Zahvaljujemo se vsem, ki ste nam do sedaj pomagali da smo športni center pripeljali do končne faze izgradnje, priporočamo pa se za pomoč v bodoče.

zgodilo se je

SPOMIN NA KRUTI ZLOČIN

Alenka Tratnik

Krajevno združenje zveze borcev, krajevna skupnost Otlica-Kovk in območno združenje zveze borcev so v nedeljo, 13. junija, pripravili slovesnost v spomin na 60. obletnico zločina, ki so ga na Kovku, Pri Mihelu, zagrešili nemški vojaki. Ti so namreč 15. junija 1944 med svojim zločinskim pohodom Pri Mihelu in sosednjih domačijah ujeli in pobili tri kurirje, Franca Žonto s Predmeje, Jožeta Vončino iz Kanomlje in Franca Lična iz Vipavskega Križa. Ustrelili so tudi gospodarja domačije Pri Mihelu, Andreja Vidmarja, in zverinsko pobili njegovega sina Benedikta. Svoj krvoločni pohod so tega dne zaključili s požigom Mihelove domačije ter domačij Antona Vidmarja, Ivana Vidmarja in Franca Peljhana ter njihovih gospodarskih poslopij. Naslednji dan so nemški vojaki zajeli številna dekleta s Križne Gore, Kovka, Otlice in s

Na sliki: Pri Mihelu so se poklonili spominu na žrtve zločina
Foto: Alenka Tratnik

Predmeje ter fanta z Otlice in jih odpeljali v goriške zapore. Od tam so jih po zaslišanjih odpeljali v koncentracijski taborišči Auschwitz in Dachau, kjer so svoje življenje prezgodaj izgubili štirje od njih.

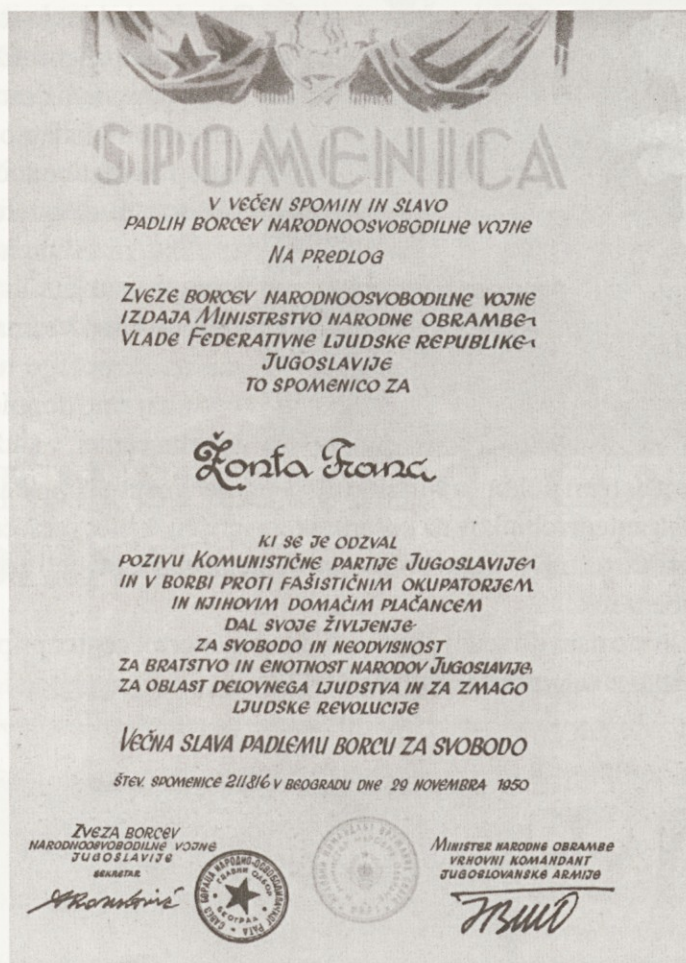

Foto: Spomenica Francu Žonti, kakršne so prejeli svojci padlih v NOB. Spomenico hrani sin Roman Žonta iz Ajdovščine

Na slovesnosti sta zbrane med drugimi pozdravila ajdovski podžupan Miloš Bizjak in predsednik domače krajevne skupnosti Lučko Bizjak, v kulturnem programu so nastopili učenci otliške osnovne šole z Otlice in članice pevske skupine Društva podeželskih žena s Predmeje, spomine na kruti zločin pa sta s predstavitvijo pričevanj obudila Franc Černigoj in Jožica Krapež.

spomini

»ZGODILO SE JE POD LIPO*«

Marija Bajuk, roj. Vidmar, hči Antona Vidmarja z Loga, Taloškega, in Francke Bolčina, Žnidarske z Otlice

Ob obletnici tragičnih dogodkov, ki so se zgodili 15. Junija 1944 na Kovku, nam je svoje spomine na ta strašen dan zaupala Marija Bajuk, roj. Vidmar, hči Antona Vidmarja, Taloškega, in Francke Bolčina, Žnidarske z Otlice. Družina je živela na Kovku, na domačiji Pod lipo. Danes ni več ne lipe ne hiše.

*Primerjaj Franc Černigoj: Znamenje na Gori, Ajdovščina 1999, od str.165 do169!

Bil je četrtek, krasen, sončen dan. Spominjam se, da smo nameravali na njivo, osipat krompir. Jaz in starejša sestra Rozina sva šli po drva, po golovice, gor zadaj za Grofa. Ko sva se vračali domov, bilo je okrog enajste ure dopoldne, sva sredi poti zaslišali streljanje. Sestra je rekla, da so verjetno prišli Nemci v Žlebič, kjer je šola. »O ne,« sem rekla, »to je pa bliže.« Andrej Vidmar, Mihelov gospodar, je tisti dan ob meji klestil veje. Ko je začelo streljanje, se je začel vračati. Ko smo prišli bliže, se je tudi sestri zazdalo, da streljajo pri nas. Rekla mi je: »Ti imaš bele hlačke, sleci jih, da boš z njimi pomahala.« In res, ko sva prišli iz meje, je nemški vojak pri Mihelovem gnoju že postavil mitraljez, da nas bo postrelil. Pomahala sem s hlačkami, nato je zamahnil z roko, naj greva naprej. Okrog hiš je bilo že vse polno nemških vojakov in konjev. Vse je bilo pomešano.

Medtem sva slišali 'minobacač'. Izstrelek je priletel na Mihelovo hišo, ki je že gorela. Tudi pri nas je bilo polno Nemcev. V naši hiši sta bila namreč tisti dan dva partizana, Jože iz Kanomlje in Franc iz Vipavskega Križa. Pri nas so ju tudi dobili. Nemci so prišli po gozdnih stezah iz smeri Črnega Vrha, čez Malo goro in Presko. Tisti dan je bilo doma šest otrok. Poleg sestre Vere, ki je imela šest let, so bili doma še mlajši brat Jožko, triletna Slavica in devetletna Marjetka. Meni je bilo tedaj trinajst let, sestra Rozina pa jih je imela enaindvajset. Starejši brat je bil na Sardiniji pri vojakihi, tri sestre pa so bile tedaj v Črnem Vrhu. Eno so Nemci celo iskali, a niso imeli točnih podatkov.

Sestra Vera se spominja, da je Nemec vstopil v hišo in v njej ves presenečen zagledal partizana. Tako se ju je ustrašil, da mu je spodrsnilo in se je obrnil. Toda v hipu so bili okrog hiše drugi vojaki. Eden od partizanov je hitro skočil v shrambo, drugi pa je skočil skozi okno na zadnji strani, kjer so ga tudi ubili. Ko sva s sestro prišli domov, je bil že mrtev. Drugi pa se je skril. Nemci so ga verjetno iskali, zato nas niso več spustili v hišo. Mama je hotela pobrati še denar, ki ga je imela shranjenega v denarnici v predalu, pa jo je Nemec udaril. Potem so jih Nemci postavili pred lipo, mamu in njih štiri, da jih bodo ubili. Prišel je nemški oficir in odkimal. Tako so ostali živi. Ko sva s sestro Rozino prišli do hiše, je mama rekla, da gremo k Miheli. Nemci so tedaj pripeljali Diteta - Benedikta Mihelovega, Andrejevega sina, in ga topli. Videla sem tudi Andreja, kako sloni na sekiri in se pogovarja z Nemcem, saj je znal malo nemško. Potem pa je vojak obrnil puško in ga s kopitom udaril tako močno, da je padel na tla. Čez nekaj časa se je pobral in šel za hišo. Mihelovi so imeli za hišo vhod v mizarsko delavnico, ki jo je imel Tonče, Andrejev sin. Andrej je šel tja, verjetno po kakšno 'robo'. Potem je šel za štaljo, kjer so imeli kal za napajanje živine. Tedaj je prišel Nemec in ga ustrelil, videla sem, kako je padel. Benedikta so še naprej pretepali in ga napol živega vrgli v našo hišo, ki so jo kasneje tudi zažgali. Nemci nam niso dovolili nazaj v hišo. Verjetno so vedeli, da mora biti v naši hiši še eden, a ga niso dobili. Dobili smo ga šele potem, truplo je bilo zoglenelo. V Mihelovi hiši je tisti dan v resnici zgorel samo terenec s Predmeje, Franc Žonta – Vrhlučunski, ki je prišel, kot je povedala Benediktova sestra, obiskat Diteta. Tudi tega partizana smo našli zoglenelega šele naslednji dan.

V naši hiši je bilo skladišče bolnice Franja, zato smo predvidevali, da smo bili izdani. Poleg naše in Mihelove hiše so zažgali še hišo Pri Poldini, pri Ivanu Vidmarju in Pri Urbanovih. Ker so vse imele slamnate strehe, je hitro zagorelo. Bile so štiri hiše, toda pet številčk. Pri nas sta bili dve hišni številčki. V drugem delu je bil lastnik Ditetov brat Tonče, hiša pa ni bila še dokončana, ker jo je šele obnavljal. Sam je bil tedaj pri vojakihi in ga ni bilo doma. V njegovi hiši je bilo polno blaga. Povoji, sladkor, moka, blazine, šnops, vino. Mama nas sicer ni spustila v hišo, toda mi otroci smo seveda morali vse prebrskati. Kot se spominjam, naj bi ravno tisti dan prišli po material. Tudi zato smo bili prepričani, da je šlo za izdajo. Nemci so pogosto šli po glavni cesti, gor k nam pa niso prišli. Tokrat pa so prišli iz gozda, po stezah, zato smo vedeli, da smo bili izdani. Nenavadno je bilo tudi to, da je med napadom priletelo nemško letalo, štorklja smo mu rekli, in je spustilo rdečo raketo med našo in sosedovo hišo, Pri Urbanu pa med Urbanovo in sosedovo - Peljhanovo. Tudi pri Urbanovih bi lahko prišlo do tragedije,

saj je stara mati zibala vnučka, in jo je šele drugi vnuk spravil iz hiše, prašič in vse drugo je zgorelo. Spominjam se, da je naša hiša zagorela zadnja. Tega dne so Nemci prišli k nam drugič, prvič so prišli po koncu ofenzive na Goriški fronti. Nemci so ta dan iz hiš pobrali vse, kar se je dalo. Naslednje jutro, zgodaj zjutraj, so odšli in s seboj odpeljali številna dekleta s Kovka in z Otlice. Poleg že znanih tudi sestri Marico in Lojzko Polanc.

Mama in nas šest otrok smo se zatekli Na Rovno, tam je bil poročen Andrejev brat. Z nami je šla tudi Mihelova gospodinja, Andrejeva žena, s hčerko Ivano in s pastirjem. Ker pa za vse ni bilo prostora, se je vrnila k Peljhanovim. Bili smo lačni in prestrašeni. Hudo je bilo. Na Rovni smo ostali deset mesecev. Konec marca 1945 smo tam dočakali zadnjo ofenzivo. Čez nekaj mesecev smo se otroci z mamo zatekli v Ajdovščino, kjer smo dobili stanovanje. Kasneje se je od vojakov vrnil tudi starejši brat, z dela na Reki pa se je vrnil oče. Na Kovk se nismo več vrnili. Naša hiša je pogorela, tudi zemlje tam nismo imeli veliko. Otroci smo počasi odšli vsak za svojim kosom kruha.

zgodilo se je

PROTI POPRAVLJANJU ZGODOVINE

Alenka Tratnik

Ob grobnici na Predmeji je tudi letos potekala spominska slovesnost v spomin tukaj pokopanim 367 padlim borcem NOB. Številne udeležence je najprej pozdravil ajdovski župan Marjan Poljšak, ki je vsem zaželel, da bi čim dlje obujali tradicijo NOB kot boja za obstoj slovenskega naroda, kar je še posebej pomembno v aktualnih razmerah. Slavnostna govornica, poslanka državnega zbora, Majda Širca, se je uvodoma zahvalila vsem borcem, ki so se znali, kot je pojasnila, v odločilnih trenutkih zgodovine pravilno odločiti. Ob praznovanju spomina na NOB in 13. obletnice samostojnosti slovenske države poudarila, da Slovenci zdaj živijo tudi sanje tistih, ki jim je bilo pred 60-imi leti vzeto vsakršno upanje. Zato je kritično ocenila poskuse nekaterih, da bi pri oziranju na prehojeno pot "popravljali" zgodovino in dodala, da je zrelost družbe odvisna od vodenja skupnega dialoga, ki bo pripomogel tudi k iskanju pravih odgovorov na aktualna vprašanja. Ob slovesnosti je predsednik območnega združenja borcev in udeležencev NOB Alojz Soban v imenu združenja podelil priznanja za aktivno delo štirim članom združenja, Bogomirju Bizjaku, Dorici Likar, Bogdanu Velikonji in Francu Kantetu. Krajša slovesnost je bila tudi v tukajšnjem spominskem parku, ob obnovljenem spomeniku padlih borcev NOB krajevne skupnosti Predmeja.

Na sliki: Slovesnost ob grobnici

Foto: Alenka Tratnik

spomini

KAKO DOLGA JE BILA POT PARTIZANA Z GORE

Ivan (Janko) Bizjak

10. aprila 1944, ko sem imel komaj šestnajst let, sem stopil v Prešernovo brigado, ki je bila pri naši teti, Pri Famečkavih na Otlici. Prvi pohod sem imel, ko je brigada odpotovala z Otlice proti Colu in Podkraju, v Postojno, do Starega trga. Boji so trajali dva dneva, potem pa smo se vrnil na Otlico. Spominjam se, da je celo pot močno deževalo. Tedaj so bili v Prešernovi brigadi pretežno Gorenjci. Zaprošil sem za premestitev v drugi bataljon Gradnikove brigade, v katerem so bili večinoma Primorci in z njimi Gorjani, in tako sem postal kurir komandanta bataljona.

Konec aprila je Gradnikova brigada dobila nalogo, da napade Ajdovščino. Popoldne smo šli s Predmeje skozi Stomaže v Lokavec. Zvečer smo večerjali po hišah. Jaz in nekateri moji tovariši smo bili na večerji v gostilni Na Grajšku. Nekdo od domačinov (Lokavčanov) nas je izdal, zato so nas Nemci obkolili. Trije partizani so skočili skozi zadnje okno v potok Lokavšček, te so Nemci ujeli in naslednji dan v Ajdovščini ubili. Jaz in drugi moji tovariši pa smo ušli skozi sprednja vrata, ki jih je stražil samo en Nemec, ki smo ga brez težav obvladali. Po tistem porazu smo odpotovali nazaj na Predmejo, čez Veliko Lazno na Vojsko in od tam v Cerčno. Po nekajdnevem počitku smo napadli Železnike, od koder smo pot nadaljevali preko Jelovice v Bohinj, kjer smo čez nekaj dni napadli in zavzeli Fužine. Spominjam se, da so mi takrat v eni hiši podarili čizme (gorske škornje), v bohinjski sirarni je vsak od partizanov dobil po dva kilograma sira. Od tam smo svoj pohod nadaljevali na Črno prst in od tam k Triglavskim jezerom. Tedaj je ena skupina Gradnikove brigade nesla prvo partizansko zastavo na Triglav. Za tem smo šli v Bohinj, preko Koble v Podbrdo in zatem v Cerčno. Tedaj se je nahajala 31. divizija na kmetiji pri Novakih, lastnik je bil Čemenz Praprenik in tedaj sem pristopil k njim kot eden od spremljevalcev Staneta Potočarja.

Slika: Stane Potočar - LAZAR
Foto: Arhiv Ivana Bizjaka

Stane Potočar - Lazar (Mirna Peč, 7. april 1919 - Ljubljana, 5. december 1997). Generalpodpolkovnik in narodni heroj. Rodil se je v kmečki družini, ki je štela štirinajst otrok. Ker ni bil sprejet v mornariško šolo, se je v Ljubljani izučil in delal kot mesar. Kasneje se je vrnil domov in vodil domačo kmetijo. Deloval je v Sokolu in Društvu kmečkih fantov in deklet. Spomladi leta 1942 je odšel k partizanom in bil med drugim komandant Gubčeve brigade, po kapitulaciji Italije pa komandant 31. divizije. Leta 1944 je komaj petindvajsetletnik postal komandant IX. korpusa in tako je bil najmlajši komandant Korpusa enot protifašistične koalicije. Po vojni se je posvetil vojaškemu poklicu. Bil je komandant sil Jugoslovanske armade v Zoni B Julijske krajine, oziroma, v Zoni B Svobodnega Tržaškega ozemlja. V Mariboru je bil komandant divizije, nato v Ljubljani poveljnik armade, med leti 1973 in 1979 je bil načelnik generalštaba JLA (Jugoslovanske ljudske armade). Stane Potočar je bil izredno dejaven tudi na drugih področjih. Takrat je bil poslanec Skupščine Slovenije, Bil je član Sveta federacije, član Sveta republike, član zveznega odbora Zveze

borcev in drugo. Bil je tudi nosilec Partizanske spomenice iz leta 1941. Za nas, spremljevalce, je bil on pravi oče. Kot spremljevalci Staneta Potočarja - Lazarja smo sodelovali v vsakem večjem boju 30. in 31. divizije.

Sedmega julija 1944 je 31. divizija sodelovala v težkih bojih. Nemci in Italijani so nas napadli iz Idrije in z Mosta na Soči, tedaj smo se po treh dneh boja umaknili v Gorenjo Trebušo, Čepovan. Prvega in drugega julija so potekali težki spopadi v Koritnici, sovražnik je imel takrat 38 mrtvih, 30 ujetih, zasegli smo 40 pušk in 7 mitraljezov, 1 top in dosti druge municije. Drugi težki boj je bil, ko je IX. korpus pomagal zaveznikom. Od 29. junija do 3. julija 1944 so enote IX. korpusa na 15 krajih uničile železniško progo v Baški grapi.

13. junija 2004 so nekdanji borci na Kneži obeležili 60. letnico bojev IX. korpusa. Pognali so v zrak osem železniških in nekaj cestnih mostov, pretrgali železniško progo na 150-ih mestih in s tem za pet mesecev prekinili železniški promet na pomembni prometni žili med Nemčijo in Italijo.

Zavezniki so po izkrcanju v Italiji zaprosili maršala Tita, naj pomaga ovirati dovoz orožja in vojakov v Italijo. Niso pa upali, da bodo partizani tako učinkoviti, za kar so se Titu pozneje zahvalili. Skoraj tri tisoč vlakov je namesto skozi Baško grapo vozilo na Južno fronto preko Beljaka, Trbiža in Vidma. Nemška fronta v Italiji je dalj časa ostala brez sveže vojaške opreme in hrane.

V štiridnevnem napadu na železniško progo in nemške postojanke je po nemških poročilih izgubilo življenje 32 partizanov, 10 naj bi jih ujeli, povojne raziskave govorijo o deset padlih partizanih in enem ujetem. Enote IX. korpusa so ubile in ranile kar 353 nemških sovražnikov. Ko je pisalo, da nas je bilo deset ujetih, nismo bili ujeti, temveč obkoljeni.

3. julija zvečer je Stane Potočar odredil mene z mitraljezom in enim pomočnikom v spremstvo dveh radijskih postaj in naprave za napajanje, skupaj nas je bilo osem, med nami tudi dve partizanki. Zjutraj so nas na Poreznu Nemci obkolili. Ko so prišli blizu, smo najprej vrgli bombe, potem sem streljal s šarcem. Kar naenkrat me je Nemec prijel za vrat. Meni so vzeli zapirac, pomočniku so zlomili avtomat. Peljali so nas po grmovju proti vasi Jesenice. Med tem je pritekel en partizan, začeli so streljati, tako sva izkoristila priložnost in ušla. Drugi dan smo prišli v štab IX. korpusa v Novake. Vsi so bili rešeni, samo eden je ostal ujet.

Po težkih bojih v dolini Baške grape je del 31. divizije napadel kolono osmih avtomobilov pri Joškovi štali nad Lokavcem, ki so iz Ajdovščine peljali proti Predmeji. Pri tem smo zažgali šest avtomobilov, zaplenili en top, en minomet, 1 mitraljez in 15 pušk.

Četrtega, petega in šestega avgusta je 31. divizija sodelovala v težkih bojih na Lokavah in na Lazni v Trnovskem gozdu. Sovražnik je v tem boju imel 25 mrtvih in 16 ranjenih. Ena najtežjih preizkušenj, ki jo je doživela 31. divizija, se je zgodila 14. avgusta 1944, ko je morala nositi ranjence iz bolnice Franje - Cerknjo, vse do Starega trga, zaradi kasnejšega letalskega prevoza v južno Italijo v bolnice.

Prvega septembra leta 1944 je po enodnevem boju udarna brigada Ivana Gradnika, 31. divizije, osvojila Črni Vrh. Tam je bila tedaj 15. četa slovenskih domobrancev, pod vodstvom nemških oficirjev, ki pa so pobegnili. Ubitih je bilo 84 domobrancev, ujetih pa 35, ki so bili kasneje razporejeni po enotah IX. korpusa. Druge brigade IX. korpusa so varovale položaje proti Godoviču, Hotedršici, Idriji in Logatcu. Zanimivo je, da so domobranci v Črnem Vrhu v neki kleti zaprli simpatizerje NOB. Takrat je bil prvič uporabljen 100 mm top, ki je ustrelil samo enkrat, saj so se tedaj vsi domobranci predali. Po zavzetju Črnega Vrhja smo se vrnili na Otlico, v štab 31. divizije, ki je bil v hiši Pri Bevkovih. Tedaj se je Stane Potočar poročil s partizanko iz Cerknega.

IX. korpus je skoraj vsak dan vodil težke boje. Nekje novembra 1944 je glavni štab NOB za Slovenijo prinesel ukaz, da se v Biogradu na Moru formira baza glavnega štaba Slovenije za oskrbovanje enot in

formiranje Primorskih brigad. Za komandanta baze je bil postavljen Stane Potočar - Lazar. Tako smo tudi mi, kot spremstvo, odpotovali na Biograd na Moru.

Z Lokvi nas je pot vodila na Predmejo, od tam k Stomažem, v Žablje, mimo Štanjela na Brkine, od tam v Trnje in Stari trg, okrog Kočevja v Črnomelj. Do Črnomlja je z nami potoval tudi pisatelj France Bevk. Po nekajdnevem počitku v glavnem štabu NOB v Črnomlju smo odpotovali preko Metlike v Dugo Reso, okrog Ogulina in Otočca, Gospića do Biograda na Moru, kjer smo

Slika: Skupina spremljevalcev komandanta baze (za mitraljezom leži Ivan Janko Bizjak)

Foto: Arhiv Ivana Bizjaka

stanovali v hotelu Borik. Tedaj je bil Beograd na Moru že osvobojen. Novembra leta 1944 smo staneta Potočarja - Lazarja pospremili na letališče v Zadar, od koder je z ruskim letalom odpotoval v Beograd, kasneje v Rusijo. Z njim je odpotoval tudi mali Slavko.

Slika: Ivan (Janko) Bizjak

Foto: Arhiv Ivan Bizjak

Jaz sem takrat naredil voziško dovoljenje, da sem lahko vozil hrano in orožje s Forconi. Tedaj so nas priključili IV. armadi, ki je zavzela Crikvenico, Reke pa nismo mogli zavzeti. Tako se je IV. armada obrnila proti Otočcu, Ogulinu, Delnicam, Snežniku, Pivki, Sežani v Opčine. 2. maja 1945 so enote IV. armade, 30. divizije in del udarne 26. divizije po težkih uličnih bojih, tudi s pomočjo domačinov, osvobodile Trst. Tedaj je bila ustanovljena komandna baza mesta Trst, jaz, kot starejši vodnik, sem bil komandir zaščitne čete.

Po podpisnem sporazumu v Parizu smo morali zapustiti Trst. Od tam smo odšli v Domžale pri Ljubljani in zatem na razpored IV. armade v Opatijo. Po razporedu v Opatiji sem odšel v Ilirsko Bistrico, kasneje na Velike Bloke, v Beograd, Zemun, Slovensko Bistrico, Mursko Soboto, Maribor, Beograd,

Čuprijo, Negotin, Pulo in leta 1997 sem se vrnil v Ajdovščino.

Na Predmeji se vsako leto obeleži spomin na padle borce IX. korpusa. Pokopanih je 367 vojakov, med njimi tudi en ruski vojak, ki je bil v Ruskem bataljonu IX. Korpusa.

Slika: Slovesnost ob grobnici

Foto: Iz arhiva Ivana (Janka) Bizjaka

spomini

ZAPOMNITI SI ALI POZABITI ...

Stanislav Mikuš

V zadnjih sto letih sta skozi naše kraje vihrali kraje kar dve vojni, ki sta spremenili veliko človeških usod in povzročili mnogo tragedij. Kdo je okupiral naše kraje, kdo je bil sovražnik, kdo se je boril proti sovražniku, kakšen smisel so imele te vojne. Ko malo listam osnovnošolske učbenike zgodovine, dobim občutek, kot da bi se tej temi želeli izogniti. Se mar naše polpretekle zgodovine sramujemo, mar hočemo v imenu nekakšne 'sprave' pozabiti vse krivice, ki so se zgodile slovenskemu narodu. Vsaka vojna je že sama po sebi popoln nesmisel, ki ga povzročijo neuravnotežene, psihično motene osebnosti, ki mu narod po pravilu črednega nagona sledi. Zaradi teh norih vodij, ki uspejo narod dvigniti in ga mobilizirati za najbolj ostudna dejanja, ki jih zmore samo človek in nobeno drugo živo bitje, trpi ogromno ljudi, ogromno otrok ostane brez očetov, mater brez otrok, brez možev. Največja žrtev vojn so ljudje, ki nimajo s tem nič, civilno prebivalstvo, mladi vojaki na obeh straneh.

Pri nas so še živi spomini na drugo svetovno vojno in grozote vojn na Balkanu, v državah nekdanje naše skupne domovine. Mislili smo, da je bil Hitler, ta majhen Avstrijec, poln kompleksov in psihičnih deviacij, zadnji, ki mu je uspelo pognati vojni stroj in pobijati v imenu nekega norega cilja, čiste rase. Žal ni bil, sledili so mu Karadžić, Mladić, Milošević in drugi krvniki iz naše bližje sosesčine. Kdo je bil v drugi svetovni vojni v Evropi okupator in kdo je branil svoja ognjišča, je evropski zgodovini zelo jasno. Proslave širom Evrope, zadnja v Normandiji, opravičila sodobne Nemčije, ponosna partizanska gibanja povsod po Evropi, tudi v Italiji, kažejo na to, da so osvobodilna gibanja po evropskih državah skupaj s pomočjo ameriških, angleških zaveznikov in mogočne ruske Rdeče armade uspele ukrotiti nore appetite Adolfa Hitlerja, že prej pa njegovega pridaniča Mussolinija. Bil sem na nekaj partizanskih proslavah v Italiji. Govorili so najvišji državniki, politiki vseh barv, vsi ponosni na svoj partizanski del zgodovine. Če bi ne bil Primorec in ne bi poznal usode naših staršev, bi mislil, da je bila Italija ena najbolj zagriženih nasprotnic Adolfa Hitlerja, ne pa dolga leta njegova zaveznica. Kaj pa pri nas!? V zadnjem desetletju bi radi nekateri kar nekako spremenili zgodovinske vloge strani, vpletenih v vojno; nekako dobi človek občutek, da bi radi zameglili vso stvar, iz sovražnika in agresorja naredili zmagovalca in odrešenika slovenskega naroda. Mislim, da je vsakomur popolnoma jasno, kdo je bil okupator, kdo se je okupaciji uprl in koga je okupator pošiljal v koncentracijska taborišča in tam zažigal. Tja niso šli tisti, ki so mu pomagali pripravljati spiske nedolžnih ljudi, ki so morali v transporte smrti. Tisti, ki so sodelovali s sovražnikom, sovražnikovi vojaki, kot tudi tisti, ki so se proti obojim borili, so bili žrtve nekega norega časa; sam v svojem srcu znam razumeti vse strani in jim njihova dejanja odpustiti za ceno sožitja in razumevanja vnaprej. Odpustili so Francozi Nemcem, Angleži Nemcem, vsi Italijanom, zakaj ne bi tudi mi storili tega, brez pogojev, brez zakonov, v srcih, enkrat za vedno. Kakšna je bila resnica. Gotovo ne tako črno-bela, kot smo se učili mi v mojih časih zgodovine.

Vedno sem si želel priti do neke bolj globoke resnice, od tiste, ki sem jo lahko našel v učbenikih v sedemdesetih letih. Priložnost se mi je ponudila, ko je bila postavljena gotovo največja zgodovinska razstava "Med križem in zvezdo". Razstava je bila prvič postavljena v muzeju v Slovenj Gradcu. Razstavo sem si ogledal sam v miru, porabil sem dva cela dneva, od odpiranja pa dokler me varnostnik ni opozoril, da je čas za odhod domov. Razstava je imela namen skozi dokumente prikazati vzroke in razloge dejanj vseh vpletenih strani. Skozi razstavo pridemo do vloge posameznih strani, njihovih svetlih in temnih dejanj. Ugotovimo, da nam pri zgodovini niso povedali ravno vsega, kar nam bi morali, da bi danes stvari bolj pošteno sodili. Ko si to razstavo ogledaš, lažje razumeš usode ljudi na obeh straneh, tudi velike napake, ki so bile storjene in nam zamolčane; tragedijo slovenskega naroda,

njene takratne intelligence, ki je želela misliti s svojo glavo, pa ne vedno proti narodu, kot so nas učili; duhovščine, ki ni vedno in povsod sodelovala s sovražnikom, kot so želeli po končani vojni zmagovalci prikazati. Razstavo priporočam prav vsakomur. Da si ustvari svoje mnenje in ne sledi slepo eni in drugi strani, ki želi dogodke prikazati v svoji luči. In kdo razstave ne bo razumel? Prav gotovo ne tisti, ki trdi, da je Hitler prišel v Slovence reševat izpod komunističnega jarma, saj je bil takrat v Sloveniji mogoče nekaj sto komunistov, ki gotovo, tudi če bi hoteli, ne bi mogli ogrožati slovenstva. Pa tudi tisti ne, ki še danes vztrajno trdijo, da so bili po vojni poboji novih oblasti, ki jih je prav gotovo vodila partijska oblast, svetel del naše zgodovine in opravičuje to gnusno dejanje nad večinoma nedolžnimi Slovenci. Ti dve skrajni skupini bosta sporočilo razstave razumeli vsaka po svoje. Kdor pa želi misliti s svojo glavo in si ustvariti pravično podobo resnice, bo tu našel pravo luč za osvetlitev dogajanj med drugo vojno.

In kaj sedaj, pojavlja se nam vprašanje: pozabiti ali pomniti? Težko vprašanje, če naj spomin služi kot gonilo nadaljnje delitve in sovraštva, potem pozabimo to še ta trenutek. Če pa naj spomin služi osvetlitvi enega dela naše tragične zgodovine z namenom, da se kaj takega ne bo nikoli več zgodilo, potem pomnimo, pa ne le svojega pogleda na to, ampak pomnimo pošteno resnico! Le tako bomo razumeli in delali v dobro slovenstva in Slovencev, naših otrok in vnukov.

Prav z namenom vzpodbuditi mlade k razmišljanju in iskanju resnice skozi razne vire, brez usmeritve, v kateri smeri naj iščejo resnico, sem vzpodbudil osnovnošolko Anjo, da osvetli usodo ljudi v naših krajih. Nisem vedel, v kateri smeri bo šla, priznam, malo me je bilo celo strah, kaj bo iz vsega skupaj nastalo. Rekla mi je: "Mi mladi ne vemo, kaj se je takrat dogajalo, zato bi bilo prav, da o teh stvareh zvemo nekoliko več." Zbrala je kup knjig, raznih člankov, seminarskih nalog, internetnih naslovov in pričela z delom. Kot osrednjo osebnost si je izbrala Zofijo Peljhan - Zofko Jurjevo, rojeno leta 1928, ki je bila kot šestnajstletno dekle popolnoma po nedolžnem odpeljana v koncentracijsko taborišče Auschwitz na Poljskem. Razmišljanja Anje so presegla moja pričakovanja, resnično sem presenečen nad razmišljanjem mlade generacije, ki je pri zgodovini ne učijo več "naše resnice". Razmišljanja bomo objavljali v nekaj nadaljevanjih časnika Gora. V tej številki uvod, razmišljanje o drugi svetovni vojni, nato pa sledijo razmišljanja o koncentracijskih taboriščih Rajha in nazadnje usoda, Zofke, mladega dekleta, ki si te usode ni prislužila prav z ničemer, bila je žrtev vojne in njenih grozot. Torej, ohranimo spomin, da se kaj takega ne bi nikoli več zgodilo, da bi živeli v sožitju in prijateljstvu, da bi skupaj delali za naš boljši jutri..., da bi se naši otroci in njihovi otroci imeli lepo...

spomini

NOČNA MORA 1939 –1945 ...

Anja Mikuž

Danes se mi je sanjalo o vojni. O tistih časih, ko so pokojnemu izkazali spoštovanje z zlatima kovancema na očeh ter ga častno zažgali, čeprav je mogoče bil komu sovražnik. Sanjalo se mi je, kako je Hektor častno zabodel Ahilovega prijatelja, ko je žalostno ugotovil, da je smrtno ranil napačnega. In kako zelo besen je Ahil ubil morilca, njegovo truplo pa vlekel po prahu in pesku iz samega srda nad pokojnim. Vendar se je kasneje zjokal nad njim. Priznal si je, da je bil mogočni Hektor sicer njegov sovražnik, vendar plemenit mož.

Med tema dvema junakoma ni raslo sovraštvo zaradi vojne, ki je izbruhnila pred 3500 leti na čast ljubezni med lepo Heleno in Hektorjevim bratom Parisom, Agamemnomovi pohlepnosti ali Menelaju vzeti ženi in s tem vzeti časti. Raslo je samo zaradi Ahilovega največjega prijatelja Patrokla, ki ga je

Hektor ubil, vendar mislil, da je Ahil. Slednji pa sploh ni nameraval v boj za Trojo. Sovraštvo in jeza samo zaradi velike ljubezni do prijatelja.

Pomislila sem, da so takrat ljudje v vojnah še vedeli in čutili, kaj so prijatelji, kaj je ljubezen, kaj je čast in spoštovanje. Ali pa tako samo pišejo?

Bodo o vojnah v 20. in 21. stoletju tudi pisali, kako zelo mogočni junaki so bili v njih, da so vedeli, kaj je spoštovanje soljudi... Ne. O nekaterih vojnah bodo morali pisati zelo kruto. O taboriščih, plinskih celicah, o Velikih treh... nekoliko kasneje pa o teroristih, samomorilskih napadalcih, o vojnah samo za denar in oblast. Te so bile vedno.

Adolf Hitler pomeni vzpon nemške nacistične stranke na oblast. Ta je hotela izbrisati poraz iz prve svetovne vojne. Tako se je začela druga.

V enem letu so Nemci s sodelovanjem Italijanov zavzeli velik del Evrope. Leta 1941 je Hitler napadel Sovjetsko zvezo, vendar ta se je neustrašno borila proti nacistom. Japonci so v Tihem oceanu z Nemčijo in Italijo sklenili zvezo in jo imenovali Trojni pakt ali Sile osi.

Japonci so pri Pearl Harborju na Havajih bombardirali ameriško mornariško oporišče. V vojno so se tako vključile tudi Združene države Amerike, ki pa so se pridružile zavezniškim silam: Veliki Britaniji in Sovjetski zvezi. Do junija 1945 so skupaj porušile sile nacistov v Evropi, avgusta se je predala še Japonska. Vojna je zahtevala 45 milijonov mrtvih in Evropo v ruševinah...

Slovensko ozemlje so zasedli Nemci, Italijani in Madžari. Nemška vojska je okupirala vso Gorenjsko, Štajersko, severozahodni del Prekmurja in severni del Dolenjske, italijanska Notranjsko in večino Dolenjske, Madžari pa večino Prekmurja.

Vse tri države so okupirano slovensko ozemlje nameravale pravno priključiti svojim državam. Italijani in Madžari so to tudi storili. Prevzeli so vso oblast in uvedli svoje oblastne in upravne organe. Verjeli so, da so nove meje dokončne, okupirano ozemlje pa njihova trajna last. Začeli so potujčevati slovenske ljudi, pri čemer so uporabljali različne prisile.

Nemci so nameravali tretjino Slovencev izgnati, na njihove domove pa poseliti Nemce, druge pa prisilno ponemčiti. Največ slovenskega prebivalstva so izgnali z območja, ki je mejilo na Italijo. Na izpraznjene kmetije so naseljevali kočevske Nemce, pa tudi Nemce iz rajha (rajh = nemška država v obdobju nacizma). Približno 80.000 Slovencev so izgnali v Srbijo, na Hrvaško in v Nemčijo. Izobražence (duhovnike, učitelje, zdravnike, pravnike in druge) so izgnali, tiste, za katere so sumili oz. vedeli za njihovo naklonjenost komunistom, so odpeljali v koncentracijska taborišča. Uničevali so vse, kar bi lahko spodbujalo slovensko narodno zavest. Prepovedali so rabo slovenskega jezika na javnih mestih, veliko otrok so nasilno odvzeli materam in jih odpeljali v Nemčijo, da bi jih vzgojili v Nemce. Poleg vsega tega pa so zasegli industrijske obrate in gospodarstvo vzeli v svoje roke.

Trpljenje tukaj, tam in sploh trpljenje povsod. Ljudje so trpeli kot izgnanci, kot otroci, vzeti staršem, kot vojaki, kot tisti, ki so bili odpeljani v koncentracijska taborišča in niso vedeli, ali bodo kdaj še uzrli sonce miru in ga užili. Niso vedeli, ali pridejo še domov, ali bodo sploh preživeli to trpljenje...

V naslednji številki »... V koncentracijskem taborišču«

Op. uredništva:

V razmišljanje osnovnošolke Anje, trinajstletnice, vsebinsko namenoma nismo posegali...

spomini

ANGELSKA NEDELJA - ŠAGRA NA GORI

Bruno Polanc

Sedmega septembra 1958 je bila na Gori angelska nedelja - šagra. Ta je bila, je in verjetno bo vedno daleč naokrog znan praznik, ki ga Gorjani praznujejo po Angelu Varuhu - farnem zavetniku. Zato so Gorjanke in Gorjani še posebno ponosni na ta dan. Stari ljudje so pripovedovali, da morajo za angelsko nedeljo obiskati svoje rojstne domove vsi, ki so nekoč živeli na Angelski Gori. Obvezno so se morali tega dne vrniti domov vsi mladoletniki, ki so služili daleč naokrog, na premožnejših kmetijah in v mestih. Fante, pa tudi dekleta, so premožnejši kmetje iz oddaljenih vasi uporabili predvsem za razna kmečka dela, predvsem kot pastirje in hlapce, dekleta pa za hišna opravila kot so kuhanje in pospravljanje. Starši otrok, ki so odšli služiti, so se z gospodarji premožnejših kmetij dogovorili, da jim pošljejo otroke služiti pod pogojem, da se otroci za šagro vrnejo domov in prinesejo vse »po dvojno«.

Za angelsko nedeljo še zmeraj velja, da prihajajo ljudje iz bližnjih, pa tudi oddaljenih krajev na Goro. Bili so časi, ko ni bilo prevoznih sredstev, da bi lahko z njimi v eni uri prišel na angelsko, kadar bi hotel. Moral si pešačiti tudi pet ur ali celo noč s sobote na nedeljo, da si se lahko udeležil svete maše na Otlici, ki je bila običajno ob 10-ih. Kasneje, v začetku petdesetih, pa je Gora dobila avtobusno povezavo z Ajdovščino in z njo z Novo Gorico, Idrijo in seveda z drugimi kraji. Leta 1952 je iz Ajdovščine na Predmejo začel voziti avtobus po usklajenem voznem redu. Tedaj je bilo to za vse krajane s Predmeje, Otlice, Kovka in iz Gozda, pa tudi s Cola neverjetna pridobitev.

Po stari tradiciji je bila angelska nedelja razdeljena na dva dela. Dopoldansko praznovanje je pripadlo Otlici. Prvič zato, ker je tam cerkev Angela Varuha. Tu se je odvijal verski del, srečali so se znanci, sorodniki in prijatelji ter vsi tisti, ki so služili po bližnjih in oddaljenih krajih. Prišli so tudi "kramarji", ki so prodajali predvsem sladkarije in igrače. Popoldanski del šagre pa se je odvijal na Predmeji. Mladinska organizacija je v sodelovanju z drugimi društvi na Predmeji za vsako šagro organizirala ples, ki je bil vedno zelo množično obiskan. Dogajalo pa se je tudi, da so bila organizirana razna športna srečanja, lovci so pripravili srečelov, odvijale so se igre na

Na sliki od leve proti desni: trobentač Franc Kogej, klarinetist Franc Troha, harmonikar Bruno Polanc in basist Franc Erjavec. Slika je nastala dne 7. septembra 1958, na avdiciji, na odru za muziko, na betonski plošči Zadrúžnega doma na Predmeji. Repertuar je bil po naših sposobnostih. Bili smo namreč muzikantje veseljaki, kvartet neprofesionalcev.

Foto: Iz arhiva Bruna Polanca

prostem. Mladina in malo starejša generacija sta nestrpno pričakovali, kdaj bo ura pet popoldne, takrat se je vedno začela zabava s plesom. Režim na plesišču je bil dokaj strog za plesalce, saj so morali po odplesanih treh plesih zapustiti plesišče na označenem izhodu in nato z novo, veljavno vstopnico, pri označenem vhodu spet vstopiti na plesišče. Da se je vse to odvijalo nemoteno, so morali organizatorji vložiti veliko truda.

Za šagro 7. septembra 1958 sem imel čast, da sem igral na harmoniko in zabaval plesalce s še tremi muzikanti iz Idrije. Bili smo trobentač Franc Kogej, klarinetist Franc Troha, basist Franc Erjavec in jaz, harmonikar Bruno Polanc. Ker takrat še nismo poznali ozvočenja, se je igralo na vso moč, ki jo je vsak zmoget. Dobro se spominjam, da smo tega dne igrali od petih popoldne do četrte ure zjutraj naslednjega dne. Plesalcev, veselja, pitja in petja ni bilo tako kmalu konec.

Od tega dne smo čakali naslednjo angelsko nedeljo - šagro in kovali načrte in usklajevali zamisli, kako bo naslednjič še boljše.

narava

JESENSKI PODLESEK (*Colchicum autumnale*)

Elvica Velikonja

Po šagri se vreme rado spremeni. Poletje je na Gori tako rekoč pri kraju, zato Gorjani radi rečemo, da je po šagri vsak lep dan 'šenkan'. Tega pa ni mar jesenskemu podlesku, ki kljub bližajoči se zimi prav takrat zacveti v vsej svoji lepoti.

Pravi neučakanec, bi mu lahko rekli, saj ni pripravljen čakati na pomlad. Iz gomolja, ki je skrit globoko pod zemljo, septembra požene cvet, ki je navzven podoben spomladi cvetočemu žafranu. Vendar rastlini nista v sorodu. Podlesek spada med lilijevke, žafran, ali po naše lakujn, med irisovke. Medtem ko iz prašnikov žafrana pridobivajo barvila in začimbe, je podlesek poln zelo strupenega alkaloida kolhicina. Pravilno uporabljen pa je lahko tudi zdravilen, kar so vedeli že v srednjem veku, ko so ga uporabljali za lajšanje bolečin. Še danes pa je učinkovito zdravilo zoper nekaterih bolezni.

Cvetove jesenskega podleska bomo torej opazovali jeseni, ko se narava že odpravlja k počitku. Tiste redke rastline, ki si izberejo ta letni čas za cvetenje, so zato toliko bolj opazne, pa čeprav njihovi cvetovi še zdaleč niso tako bohotni kot cvetovi njihovih spomladi in poleti cvetočih sorodnic. Po košenih travnikih so posuti rumeni koški otavčiča, ki je zamenjal spomladi cvetoči regrat. Družbo mu delajo kobulsta socvetja navadnega korena, na bolj pustih delih travnikov je svoje mesto našla smetlika. Lepe močvirske samoperke ali kristusove srajčke imajo rade bolj vlažne travnike, žal pa nas vedno redkeje razveselijo s svojimi lepimi cvetovi. Na gmajnah se jeseni srečamo tudi z bogatimi socvetji nemškega sviščevca, ki ostane na popasenem pašniku tako osamljen, saj se ga živina ne dotakne.

Ena izmed jeseni cvetočih rožic pa je tudi naš tokratni gost, jesenski podlesek. S nežno vijoličastimi cvetovi posuje obronke gozdov in vlažne travnike, ki že več časa niso bili gnojni. Najdemo ga povsod po Gori, posebno lepe pa so bile lani z njimi okrašene brežine ob cesti s Predmeje v Ajdovščino, s katerih so spomladi posekali drevesa in grmovnice. Ampak zima je prehitro tu, da bi dozoreli tudi plodovi. Ti in listi se prikažejo šele naslednjo pomlad. Stari Rimljani so se čudili, ko so videli spomladi plodove, cvetove pa šele jeseni, in so podlesku rekli 'sin pred očetom'.

Na sliki: Jesenski podlesek
Foto: Elvica Velikonja

Cvet te zanimive rastline ima šest bledovijoličnih listov, ki so zrasli v cevko, dolgo tudi dvajset centimetrov. Iz nje gledajo pestiči in prašniki. Pelodovi mešički potrebujejo več tednov, da zrastejo do plodnice, ki se skriva globoko pod zemljo. Zato široki suličasti listi, s semensko glavico v sredini, poženejo iz zemlje šele naslednjo pomlad. V zemlji skriva podlesek gomolj, kjer se spomladi in poleti kopičijo rezervne snovi, potrebne za naslednji krog življenja te rastline.

In zakaj podlesek cveti jeseni? Menda zato, ker je nimfa, Hladna sapica imenovana, tarnala in tarnala nad približevanjem zimskega časa, časa brez luči in barv. Floro, boginjo pomladi, je ganila njena vztrajnost, pomočila je svoj čopič v blede vijolično barvo jesenskega svita in jo posula na trate. In rodil se je podlesek, kot voščilo za lahko noč pred zimskim spanjem.

S šopkom podleska v roki se je od Janeza poslovila tudi Meta v filmu 'Cvetje v jeseni'. Z njim pokažemo, da je slovo od ljubljene osebe dokončno.

pogovor z gorjanom

ALOJZ VIDMAR - LOJZE MATEČKU

Stanislav Mikuž

V hiši Pri Matečkovih v Gozdu je bila v starih časih velika bogatija. Imeli so veliko zemlje, skratka, bili so veliki kmetje. Gospodar Matečk, kot so mu rekli, je bil celo nekaj časa župan na Colu. Matečk je imel štiri hčere in sina, ki je padel v vojni. Tako je ena hčera primožila zeta k hiši. Po smrti žene je gospodar Matečk moral od hiše in je umrl v Ajdovščini, kjer se je preživljal s priložnostnimi deli. Tudi kmetijo so kmalu prodali na šest delov. Hišo in del zemlje je kupil oče Alojza Vidmarja – Lojzeta Matečkuga. Doma je bil v številni družini v Majeriji na Kovku. Kot najmlajši od devetih otrok je moral že z dvanajstimi leti od hiše. Poslali so ga na avstrijsko, kjer je služil. Tu se je naučil tudi pisati in govoriti nemško. Vrnil se je domov in ženo našel kar pri sosedu Krvu. V družini je bilo sedem otrok, eden je umrl, tako so ostali še trije bratje in tri sestre. Danes je živ samo še Alojz Vidmar, rojen 7. marca 1918. Lojze Matečku, kot ga poznamo domačini, je še čil in poln idej. Šestinosedemdesetletnik, poln energije, spominov in novih idej je tak, kot se ga spominjam še kot otrok.

In kdo ne pozna Lojzeta. Spominjam se ga še kot zelo majhen otrok, ko je prihajal iz Ljubljane z avtobusom in obveznim nahrbtnikom, v katerem je bila vedno 'ramonika', kot smo takrat rekli harmoniki - frajtonarici, ki je odločilno zaznamovala vse Lojzetovo življenje. Ramoniko sta igrala že njegov oče in tudi brat.

Kot sedemleten otrok se je naučil igrati ramoniko. Igranje ramonike in zvoki, ki jih je oddajala, so ga tako prevzeli, da se je odločil pokukati v drobovje te čudežne škatle. Iz glasbila je želel izvleči več in več, zato se je odločil, da jo bo naredil kar sam. Pri 16 letih je že igral na svojo prvo ramoniko, ki jo je izdelal popolnoma sam. Kupljene so bile samo 'štíme' (po slovensko verjetno 'strune').

Že leta 1937 je odšel v Ljubljano. Takrat je moral imeti potni list, saj je bil Gozd v Italiji, Ljubljana pa v Jugoslaviji.

Leta 1939 je odšel v vojsko. Služiti je pričel v italijanski vojski, končal pa v partizanski. Kot sam pravi, je tri leta in pol služil italijansko vojsko, nato pa še tri leta in pol Titovo vojsko. Bil je borec tretje prekomorske brigade. Borila se je v Splitu, na Braču, Kninu in širšem območju Dalmacije. Izvedel je veliko miniranj sovražnikovih bunkerjev. Pri sebi je imel vedno pištolo, da bi se ubil, če bi ga slučajno zajeli. Saj bi ga v nasprotnem primeru čakala dolgotrajno mučenje s smrtjo. Ramonika mu je tudi v času služenja vojske večkrat olajšala trpljenje. Enkrat mu je rešila celo življenje, saj je krogla zadela harmoniko in ga tako rešila gotove smrti.

Proti koncu vojne se je boril za Trst. Boji so bili zelo naporni in je v treh tednih obleganj, v katerih so uporabljali topove, havbice, tanke in drugo težko oborožitev, terjala več kot 8000 življenj. To so bili res hudi časi. Domov se je vrnil leta 1946. Bili so težki časi, dela ni bilo, za jesti ni bilo, ena sama revščina. Kot mnogi drugi je tudi Lojze ponovno zapustil domačo vas in odšel s trebuhom za kruhom v Ljubljano.

V Ljubljani je delal v različnih podjetjih, največ kot mizar. Spominja se let, ko so ob nedeljah udarniško gradili Litostroj in druge objekte po Ljubljani. Samo v Litostroju je naredil več kot tisoč udarniških ur. Bil je večkrat lačen kot sit. Jedli so pretežno trd kruh in pili vodo.

Od podjetja je dobil stanovanje v Šentvidu, leta 1966 pa se je preselil v Šiško, kjer živi še danes. Lojze se je veliko vračal domov, k Matečki, kjer je živela sestra Francka. Pomagal je pri raznih delih, popravil domačijo, zgradil pot do hiše, napeljal elektriko. Lojzeta se spominjam kot otrok. Že takrat je bil neke vrste legenda, ki smo jo vsi spoštovali. Takrat se je pri nas znalo saditi krompir, pasti krave in delati drva, tu pa se je poznavanje tehnike že končalo. Lojze pa je znal igrati tudi na ramoniko in ne samo to, znal jih je tudi izdelovati. To pa je v nas vzbujalo veliko spoštovanje. Čeprav smo bili radovedni in bi radi videli, kako se dela ta lepo zvoneča skrinjica, nam to ni bilo dano. Pri Matečku je bilo za nas, otroke, vse nekako skrivnostno. Imeli so še odprto ognjišče, zemljo po tleh, slamnato streho. Teta Francka pa je sušila klobase za pol vasi. Bila je dobra in prijazna ženica, vendar skrivnostna, težko je odgovorila na postavljeno vprašanje. Tako je ostala skrivnost tudi izdelava ramonike, ki je v nas otrocih vzbujala veliko domišljije.

Ta otroška želja se mi je izpolnila čez skoraj 40 let, ko nas je Lojze v četrtek, 10. junija 2004, popeljal v ta za nas skrivnostni prostor, kjer nastajajo ramonike. Moram reči, da sem kot otrok v Harryju Potterju zadrževal dih, ko sem stopal po stopnicah navzgor in končno zagledal delavnico, kjer nastajajo ramonike.

Na sliki: Lojze kljub letom izvabi iz harmonike prijetne zvoke
Foto: Stanislav Mikuž

Lojze je bil doma cela poletja, še zlasti, ko se je upokojil. Takrat je ob popoldnevih pogosto igral ramoniko, glasbo po željah. Nekdo je imel rojstni dan, drugi nekaj drugega, Lojze pa je pod drevesom, ki je dajalo senco, pred hišo igral celo popoldne razno razne viže, tako svoje kot tudi drugih avtorjev. Okoliški otroci pa so ure in ure poslušali, saj radijev takrat ni bilo, pa tudi pesmi po želji takrat ni bilo ravno enostavno naročiti. Tako je imel Gozd po Lojzetovi zaslugi glasbo po željah že pred mnogimi leti.

Koliko ramonik je izdelal, se ne spominja prav natančno. Bilo jih je prav gotovo več kot 70, popolnoma njegovih, od majhnih do velikih, preko 200 harmonik pa je predelal iz rabljenih. S harmonikami je kar dobro zaslužil, saj so šle dobro v promet. Koliko je dobil za eno, nam ni uspelo izvedeti. Nastajala pa je približno en mesec. Seveda je veliko ramonik tudi popravljaj in uglaševal. Kot rad v šali

reče, je bil Milko Ženuski ena njegovih rednih strank, saj je njegova ramonika po vsaki ohceti rabila servis. Trenutno ima v izdelavi dve harmoniki, v popravilu ima eno, materiala pa še za štiri. Obžaluje edino dejstvo, da nima vsaj šestdeset let, da bi lahko uresničil svoje številne ideje.

Nastajanje ramonike ni enostavna zadeva. Kako izvabiti pravi zvok, je skrivnost mojstrov, ki jih izdelujejo. In lahko povemo, da imajo Lojzetove harmonike prav poseben zvok, ki gre prav v dno srca. Okvire harmonik je izdeloval iz smrekovega lesa, ki ga je sušil nad ognjiščem. Les smreke, ki je rasla nekje v strmem bregu, je moral biti čimbolj gost. Po ustrezni obdelavi se je kaka tri leta sušil nad

Na sliki: Lojze pri izdelavi nove harmonike

Foto: Stanislav Mikuž

ognjiščem, kjer je dobil krasen zvok, že če si malo udaril po njem. Skrivnost harmonike je v podrobnostih izdelave. Zelo pomembna je izbira štim - strun harmonike. Te je Lojze dobival iz Francije. Nato je treba štime montirati in jih uglasiti. Tudi v načinu uglaševanja je Lojzetov patent posebnost. Pravi, da se je pogosto zbujal ob dveh ponoči in študiral posamezne detajle izdelave; ko je kaj novega pogruntal, je takoj preizkusil.

Koliko harmonik, tako njegovih kot tudi različnih izdelovalcev, krasi njegovo zbirko, nismo izvedeli. Verjetno kar veliko. Pravi, da moraš imeti najmanj pet harmonik z različnimi uglasitvami, če hočeš dobro igrati.

Lojze ni samo igral na številnih ohceti in veselica ter izdeloval harmonik, ampak je bil tudi uspešen učitelj mladih harmonikarjev. Svoje znanje je nesebično prenašal na številne mlade fante in dekleta, željne izvabiti prelepe zvoke iz frajtonarice. V Gozdu imamo kar nekaj harmonikarjev, ki izhajajo iz šole "Pod Matečkovo lipo". Eden najbolj znanih gozdenskih legend je bil, žal v juniju letos komaj petdesetleten preminuli, Zoro Bajcu. Le kdo se ne spomni njegovih najboljših let, ko je znal raztegniti meh tja v jutro, posamezne viže pa so lahko trajale poljubno dolgo.

Lojze se vrača nazaj v Ljubljano, mi pa smo veseli, da smo pozabi iztrgali zgodbo zanimivega človeka. Želimo mu, da bi se zdrav in čil še dolgo vračal k Matečki, kjer nastajajo nove ljubezni njegovega življenja.

pogovor z gorjanom

DR. IVAN LIKAR, PROF. LITURGIK

Miloš Likar

Na sliki: Dr. Ivan Likar
Foto: Arhiv Miloša Likarja

Rodil sem se na Otlici, in to v Kravsovcu, Pri Toneti, kasneje pa smo rekli Pri Burgi. Naša družina je bila kaj številna, štela je sedem otrok; od teh smo štirje še živi. Troje otrok je umrlo v letih 1950 do 1952, ko se je od nas poslovila tudi mama. V prvih letih po vojni oče ni bil zaposlen. Osnovno šolo sem obiskoval na Otlici. V sedmem letu svojega življenja sem dobil drugo mamo – teto Burgo.

Kot dijak osemletke v Ajdovščini sem stanoval v dijaškem domu. V teh letih sem si pridobil ljubezen do slovenskega jezika. Učila me je profesorica Čelikova, ki je bila tudi naša razredničarka. Po dokončani osemletki sem se vpisal v malo semenišče v Vipavi; vzgojen sem bil v verskem duhu in imel sem veselje do duhovnega poklica. V tej dobri šoli sem pridobil med drugim tudi veselje do zgodovine in latinščine. Po maturi je bilo treba k vojakom. Dal sem »vse skozi«, kot drugi, in tudi to je minilo. Potem pa me je čakal petletni študij teologije v Ljubljani. V mašnika sem bil posvečen 21.6. 1971. Opravil sem še leto dni praktičnega pouka kot nedeljski

kaplan. Po novi maši sem prišel za kaplana na Kras, k tedanjemu župniku monsignorju Francu Krapežu. Pri njem sem ostal tri leta. Nato sem bil poslan na Prem pri Ilirski Bistrici. Kot župnik sem tu ostal pet let. V začetku sem deloval tudi kot obnovitelj župnišča, ki je bilo takrat skoraj v razpadu. Spominjam se, da sva šla s škofom Janezom Jenkom, ko je bil pri meni na obisku, z dežnikom v pisarno. Vse je namreč puščalo. Celo datum sem si zapomnil. To je bilo 22. septembra 1974. Spal sem v spalni vreči, ko je deževalo, je bil ob meni dežnik. S pomočjo mame in očeta, ki sta stanovala pri meni, smo obnovili župnišče tako, da se je dalo v njem živeti. V tistih letih sem se preizkušal kot mlad župnik na podeželski župniji, ki sem jo vzljubil, kot so vzljubili farani mene. Takrat sem spisal tudi pesem »Zemlja brkinska«. Naš bogoslovni ansambel, ki smo ga poimenovali Klicarji, pa je tudi to pesem pel na raznih koncertih.

Bilo je tudi mnogo zanimivega. Nekajkrat me je obiskala Udba, kot smo takrat rekli. Pozornost sem vzbudil z nekaj članki v raznih časopisih. Po sestavku v Družini pa se je začelo zapletati. Vse skupaj se je končalo z mandatno kaznijo – sedem dni zaporu, kar pa sem raje plačal. Zdaj iščem svoj dosje, da bom videl, kaj so pisali takrat o meni.

Po petih letih delovanja na Premu, sem bil poslan v Šturje, župnija je bila velika. Ob sebi sem imel dobre sodelavce. Veliko pomoč so mi nudile sestre redovnice, ki tam delujejo. K meni so prihajali tudi diakoni.

Po osmih letih župnikovanja mi je škof Metod, ki je postal leta 1987 ordinarij, predlagal, da bi šel študirat v Rim. S podobno mislijo me je že pred leti nagovoril škof Janez. Zdaj sem se odločil, saj me je študij liturgike vseskozi veselil.

V Rimu sem bil pet let in tam sem doktoriral. Ukvarjal sem se z vprašanjem navzočnosti slovenskega

jezika v naših liturgičnih knjigah, in to od vsega začetka. O tem sem napisal temeljito delo, obsegajoče 650 strani. Razposlali so ga mnogim knjižnicam doma in po svetu. Od leta 1992 vodim v Kopru pastoralno službo, hkrati pa sem predaval liturgiko na Teološki fakulteti v Ljubljani. To je trajalo devet let. Zdaj delam le na ordinariatu. Sem tudi duhovni pomočnik v Izoli. Kljub temu, da sem precej hodil po svetu, sem ohranjal stike z domačo vasjo, saj sta tu živela še mama in tata. Danes rad prihajam na grob svojih staršev na Otlico. Mogoče je kdo od bralcev Gore opazil na spomeniku mojega očeta nekaj verzov, ki sem jih napisal njemu v spomin. Nekdo je dejal, da se pogosto ustavi pri našem grobu in meditira prav pri teh verzih. Glasijo pa se takole : »Trnje je raslo ob stezi vaših korakov, a vendar pogumno ste šli skozi življenje naprej, trdno ste vero imeli, vero junakov, utirali pot si v nebo, Bog bo plačilo poslej.« Verzi so napisani v klasičnem metrumu, s prvimi črkami verzov pa je izraženo posvetilo očetu kot akrostih – TATU.

Leta 1982 sem izdal v samozaložbi pesniško zbirko z naslovom »Na valovih lepe zore«. Pesmi so lirične, duhovne, namenjene raznim prijateljem, so pa tudi priložnostne. Kasneje sem zbirko ponatisnil in ji še nekaj dodal ter preimenoval »Srečen sem, ker si.«

Spomini na Goro so zelo lepi. Z njo sem povezan še danes. Ne samo zato, kjer je kraj enkrat po svoji zimski divjosti, burji, snegu, poleti pa čudovit v jutranjem in večernem hladu, pač pa tudi zato, ker je tu živela naša družina, ker je tu grob mojih staršev.

Spominjam se gospoda monsignorja Franca Krapeža, pri katerem sem bil tri leta. Večkrat mi je govoril o Gori, kaj se je tod dogajalo v preteklosti. Pripovedoval mi je o šegavih dogodivščinah, o tukajšnjih vaških posebnostih. Spominjam se gospoda Albina Bratina, ki je bil župnik na Otlici v času mojega rojstva, bil je moj krstitelj in moj prvi vzgojitelj v veri. Na novi maši mi je povedal, da me je takoj po krstu vzel v naročje, nosil me je po cerkvi in pri Marijinem oltarju prosil za me, da bi postal duhovnik. Morda je to vplivalo, da sem danes res duhovnik. Danes sem povezan z gospodom Matejem Kobalom, ki je zdaj župnik na Otlici, in seveda s sorodniki, zlasti z bratrancem Lojzetom iz Kravsovc.

knjige

»ROMAN JE BIL BOLJ ZADRŽAN, DEC PA OD STU«

Franc Černigoj

*Ob izidu knjige Zgodbe o Romanu Velikonju
Samozaložba, Ajdovščina, junij 2004*

Nenavadna knjiga, z nenavadnim podnaslovom: '**Roman je bil bolj zadržan, dec pa od stu**'. Knjiga o Romanu Velikonja – Bevkovemu, s Predmeje po rodu.

Roman je bil po poklicu gozdar in je služboval v Črnem Vrhu ter v Podkraju, zadnje desetletje, in še nekaj več, pa je živel v Ajdovščini. Umrl je lani, v decembru.

Najbolj so ga zaznamovala 'podkrajaska leta', čas, ko je z družino živel in delal v Podkraju. Zato je samo po sebi umevno, da je bila predstavitev knjige o njem v podkrajski osnovni šoli, in to v četrtek, 8. julija 2004.

Velikonjevi – Bevkovi s Predmeje so močna rodovina, številčno in tudi drugače. Tistega julijskega večera so dobesečno preplavili Podkraj. Pa tudi domačinov, ki so Romana poznali in z njim živeli, je bilo dosti, zato je bila avla podkrajске šole premajhna za vse.

Knjiga je zanimiva z več vidikov, predvsem pa kot pojav.

O vsakem človeku bi lahko napisali knjigo, saj je vsak od nas enkrat in neponovljiv. Vsak tako ali drugače, zavestno in podzavestno, hoče pustiti na tem svetu sled za sabo. A sledi se zarastejo, poniknejo v času in prostoru, zato mnogi puščamo za sabo znamenja, v razbiranje, čudenje in razmislek tistim, ki prihajajo za nami: v lesu, kamnu, kovini, na papirju... Vsa pričajo o tem, da je Tainta živel, da je na svojem potovanju skozi večnost obiskal tudi ta svet.

Tudi ta knjiga je tako znamenje.

Roman je s svojim življenjem zbiral in vase shranjeval pozitivno energijo, ki se je po njegovi smrti spremenila v moč združevanja ljudi – saj zaradi njega smo se zbrali, različni ljudje, od blizu in daleč. In to ni majhna stvar

Na spominski slovesnosti so, vsak iz svoje izkušnje, o Romanu spregovorili: Romanovi – bratje, otroci, vnuki, zetje, drugi sorodniki; sosedje v Podkraju; sodelavci in prijatelji. Zapele so pevke Društva podeželskih žena s Predmeje pod vodstvom Filipa Vidmarja; za vizualno računalniško spremljavo pa je poskrbela Silva Karim.

Gradivo za knjigo je zbral in uredil Boštjan Škrlep – Boško, Romanov zet z Gorenjskega, ki je o knjigi in Romanu takole napisal:

Navadno vsakemu pokojnemu postavimo na grob križ ali kamen; grob potem bolj ali manj redno obiskujemo, pokojnemu prižigamo sveče in se ga, če smo ga imeli res radi, še nekaj let z žalostjo spominjamo.

*Da z našim Romanom ne bi bilo (samo) tako, smo se v ožjem družinskem krogu odločili, da mu postavimo drugačen spomenik. Tako smo Romanovi sorodniki, prijatelji in nekdani sodelavci zapisali svoje spomine nanj; v družinskih arhivih smo poiskali fotografije in vse skupaj izdali v pravi knjigi z naslovom **Zgodbe o Romanu Velikonju**.*

Vsak od Romanovih bližnjih ga je poznal skozi skupna doživetja, namen knjige pa je predvsem ta, da ga še drugi spoznajo skozi oči in srca vseh, ki smo ga imeli radi.

*Anekdotične zapise, spomine in zgodbe smo zbirali od januarja do maja letos in jih Romanu – gozdarju primerno vtakli v poglavja od **korenin, vej, brstov in cvetk** – do **kapljic rosnih in žarkov sonca**... (tako se poglavja imenujejo). Na koncu pa je vsak od nas zaslutil pravi zaklad, kjer se **mavrica zemlje dotakne**...*

knjige

KNJIŽICI NA POT*

dr. Tone Wraber

Kje naj zastavim pero? Pri rastlinah, ki jih je na Gori veliko vrst in tudi imenitnih? Pri Gorjanih, ki jih poimenujejo, bodisi da so njihova imena prinesli kot dediščino svojih prednikov bodisi jih ustvarili na novo, ko so pred štirimi stoletji začeli poseljevati sedanja bivališča? Ali pa z mislijo na vse tiste zbiralce, ki so v nekaj stoletjih na Slovenskem zbrali nadvse bogato rastlinsko imenstvo? Fran Erjavec je v svojem narodopisnem delu *Iz potne torbe* (Letopis Matice slovenske za leto 1875) objavil ime žiženpanj. Zanj je slišal »na Golakih (...) od ljudi iz Otlice«, kjer je, kot so ugotovili gorjanski učenci, še vedno živo. Pri delu jih je vodila in zbrano gradivo za objavo pripravila učiteljica na otliški osnovni šoli Elvica Velikonja.

Nastala je prikupna, strokovno zanesljiva, nazorno ilustrirana in v več pogledih dragocena zbirka ljudskih rastlinskih imen. Ob tem je treba pripomniti, da obstoječi slovenski rastlinskoimenski zaklad

ni do kraja dognan, saj ni popoln niti krajevno niti vrstno vseobsežno. So kraji v Sloveniji, kjer tamkajšnja raba še ni bila raziskana in zapisana, predvsem pa je tudi res, da imajo istovrstne rastline na različnih območjih ali celo v najbližji soseščini mnogokrat različna imena, kot tudi to, da nosijo različne rastline enaka imena. O tem nam zgovorno priča tudi imenski nabirek otliskih osnovnošolcev. Imena pa se tudi spreminjajo, nekatera izginjajo, druga pa se rojevajo.

Spreminja pa se tudi znanstveno imenovanje, najbrž celo bolj, kot si to navadno predstavljamo in želimo. Ljudske imenske istopomenke ali doslej še povsem neznana imena nam omogočajo, da z njimi novim imenom znanstvene sistematike dajemo slovenske ustreznice.

Pričujoči imenski seznam 32 rastlinskih vrst je po dolgem času prvi tovrstni prispevek v slovenskem narodopisnem slovstvu. Nastal je po resnično hvalevrednem prizadevanju gospe Elvice Velikonja in za nalogo navdušenih gorjanskih osnovnošolcev. Zaslužijo si veliko pohvalo - in posnemanje drugod po Sloveniji.

**Op. uredništva*

Kot smo napovedali že v prejšnji številki časopisa, bo v kratkem izšla knjižica s poimenovanji rastlin na Gori, rezultat raziskovalnega dela otliskih učencev, članov botaničnega krožka, pod vodstvom Elvice Velikonja. Knjižico je na pot s spremno besedo pospremil strokovnjak, dr. Tone Wraber.

Ob tej priložnosti naj še dodamo, da bomo v prihodnji številki časopisa predstavili knjigo Pot skozi gozd, Pol stoletja gospodarjenja z gozdovi, delo strokovnjaka Ljuba Čibeja, ki ga je izdalo podjetje SGG Tolmin.

zanimivosti

NA GORI SPET NEKAJ NOVEGA

Stanislav Mikuž

Na Otlici, čisto blizu Roba, nastaja nova znamenitost. Ideja arhitekta Damjana Popelata, doma iz vasice Gabrijele v občini Sevnica, je nadvse zanimiva in preseneča številne obiskovalce, ki jih pot zanese v skrito vrtačo. Znamenitost, ki nastaja, je dobila ime Polž zaradi svoje značilne spiralne oblike, čeprav ima ta mogočna stvaritev veliko globlji pomen kot samo imitacija polža.

Zanimivo vprašanje, ki se nam porodi, je, kaj neki je mladega arhitekta iz mehke gričevnate dolensjske pokrajine zaneslo na Goro, na njen najtrši in najbolj slikovit del, na rob. Pred dobrima dvema letoma se je Damjan udeležil delavnice pod Sinjim vrhom. Na območju roba Gore, od Cola do Predmeje, je delal diplomsko nalogo. Iskal je številne značilne točke, kot so posebni kamni, vrtače, grublje, trši, razvaline, vrhi... Našel in popisal je kakih 40 značilnih lokusov, kot sam imenuje te posebej značilne točke. V tem času je spoznal tudi Gorjane, njihovo življenje in navade danes in v preteklosti. Veliko je črpal tudi iz knjig o Gori, predvsem avtorja Franca Černigoja, o katerem Damjan govori zelo spoštljivo. Prav gotovo je v Sloveniji malo krajev, ki imajo Moža in čemeriko, pa Znamenja na Gori, Ceneta in vse druge knjige, ki s toliko ljubezni opisujejo Goro in Gorjane. Pozna tudi zbornik Mati Gora, pa tudi časopis Gora.

Tako je naletel tudi na opuščeno vrtačo, ki se je že zaraščala. Na dnu vrtače je bilo veliko kamenja, ki so ga tja navalili domačini skozi stoletja, ko so čistili gmajne in jih v potu svojega obraza spreminjali v travnike, ki so nato dali krmo za kravico ali dve. Damjanu je vrtača vzbudila posebno pozornost. Želja, da v vrtači nekaj nastane, je bila dovolj močna, da je prepričal lastnika Lojzeta Bratino - Molkovega, da dovoli v vrtači postaviti mogočno stvaritev. Damjan je Lojzetu iskreno hvaležen, da mu je kot tujcu omogočil izvedbo ideje.

Na sliki: Mogočni polž v Molkovi vrtači na Otlici
Foto: Stanislav Mikuz

Damjanov načrt je bil, da svojo zamisel uresniči izključno s

kamenjem, ki se nahaja v tej vrtači. Način gradnje je enak zidovom, ki so jih delali po Gori, ko so čistili pašnike in gmajne. Zidovi so imeli dvojni namen. Kamenje je bilo potrebno nekam shraniti, zid pa je varoval zemljo pred vetrom in zaraščanjem. Na tem koncu Gore je po zidovih najbolj poznana Penklerija. Tako je v Molkovi vrtači pričel rasti mogočen, blizu 90 metrov dolg zid, v katerem je okrog 90 kubičnih metrov kamenja. Zid začne svojo pot na dnu vrtače, prav na zemlji, in daje občutek, da se nadaljuje globoko v njeno notranjost, v spirali se nato vzpenja proti vrhu vrtače, kjer se konča z visokim stolpom, ki sili proti nebu. Tako dobimo občutek povezanosti zemlje z nebom, zemeljskega z nadzemljskim. Damjan, ki sicer dela kot arhitekt v biroju, je postavil že več stvaritev v naravi, pred kratkim pa je pripravil tudi razstavo fotografij svojih postavitev.

Damjanova stvaritev ima lahko tudi prispodobo sakralnega objekta, ki se od zvonika spušča prek oltarja v dno, kjer dobimo stik z zemeljskim. Prostor je zelo primeren za meditacijo, tako posameznika kot tudi skupine. Možne so tudi razne prireditve, saj ponuja oblika amfiteatra številne možnosti zanje, v pristnem stiku z naravo. Prepričan sem, da se bo v Damjanovi vrtači dogajalo marsikaj zanimivega. Želi si, da bi vrtača, ki že po svoji obliki združuje zemljo in kamenje, odslej združevala ljudi, njihove misli, želje...

Številni obiskovalci, tako domačini kot tudi ljudje od drugod, so Damjanovo delo sprejeli lepo in se radi vračajo v vrtačo. Lahko bi rekli, da ima ta posebno energijo, ki te vleče v njeno dno in ti nudi možnost pogovora s samim seboj, pa tudi z ostalimi.

Damjan si želi, da bi dal vrtači dokončno podobo skupaj z domačini, saj bi tako polž postal res naš. Za zaključek del je potrebno napeljati še nekaj zemlje, da bo vrtača dobila dejansko obliko, kot si jo je zamislil. Že čez nekaj let, ko bo narava opravila svoje, ne bo več mogoče ugotoviti, koliko časa je polž v vrtači, saj bodo dež, sonce in burja opravili svojo vlogo tesne povezanosti kamna z naravo.

Vse bralce vabimo, da si tega mogočnega kamnitega polža ogledajo in doživijo pristen stik povezanosti z naravo na Gori.

potopisi*

»VODA VODOM SLAGA OD VODE TVRDI KAMEN«

Andrejka Velikonja Skračič

NA SLEDI LEPOTE

Goran in Tanja ter njuna mala Klara nas prav na koncu obiska, še napol sedeči na kavču, napol stoječi v odhajanju, v množici besed in kretenj, povabijo na enodnevni izlet v Nacionalni park Krka. Toliko sem že slišala o tem naravnem fenomenu, da nočem zamuditi priložnosti. Takoj primem za vabo. Na nekaj takega je moja duša čakala kot sušna zemlja dež. Predolgo nisem bila nekje zunaj, v 'ta pravi' naravi. Hoja v odljudnem svetu mi manjka.

Z rojstvom otroka se ti pač spremeni življenje. Na boljše seveda, kljub temu, da moraš nekatere stvari postaviti z glavnega na stranski tir.

"Da, super," mi spontano uide iz ust. Po teh besedah se zadržim. Za delček sekunde se zbojim, da mogoče ni realno sprejeti vabila. S kotičkom levega očesa ujamem Mislavovo reakcijo: "Da, to bi bilo odlično."

Olajšano zadiham. Vsi smo za. Od navdušenja vzamem v naročje Vano in se z njo zavrtim v krogu. Hčerka se glasno zasmije.

Vse se dogovorimo v minuti.

Prvi poskus nam propade. Klara dobi visoko temperaturo. Izlet moramo preložiti za dva dni. V resnici mi to še bolj odgovarja. Potovati z majhnim otrokom za en dan izgleda prav tako, kot da odpotuješ z njim za ves mesec. Ničesar ni dobro pozabiti doma. Pomaga, če pakiraš brez nervoze, v miru. Moram priznati, da so mi starši privzgojili eno lepo lastnost. Pred kakršnokoli obveznostjo imej dan prej vse lepo pripravljeno. To se me trdovratno drži še danes.

Popoldan, pred odhodom, imamo vse potrebne stvari kupljene in doma. Treba jih je samo še zložiti v nahrbtnike. Problem je v tem, da je Vana v fazi, ko neverjetno rada 'pomaga' v vsem. Ob njeni navzočnosti je nemogoče karkoli koristnega narediti. Z Mislavom jo pošljem za dve uri na igrišče. Na hitro si sestavim načrt. Pohanje piščanca odložim za kasneje, večer bo ravno pravšnji. Takrat je malo hladneje, poletne vročine vsaj preko noči postanejo znosnejše. In še en razlog je: z enim očesom bom lahko škilila na igro naših nogometašev na Evropskem prvenstvu. Ne bi želela zamuditi odločilne tekme proti Angležem.

V cik-cakastih krogih tekam po stanovanju in zbiram, nabiram, prebiram stvari, ki jih moramo vzeti s seboj. Izza omare potegnem svoj stari, dobri nahrbtnik Karrimor. Tudi njemu ni dobro dela dolga pavza. Ves je v prahu, vijola barva je zbledela. Ko ga tako držim v rokah, mi skozi glavo gre veliko prizorov iz preteklosti. Neverjetno, kako se življenje preobrača. Včasih sem v njega tlačila vrvi, plezalnike, magnezij vrečko, vponke, osmico, plezalni pas, zdaj pa zlagam vanj dve veliki odeji, plenice, kremo za ritko, vlažne robčke, stekleničke, dude, oblekico, žogo... Plezanje in materinstvo sta tako različna planeta, da se jih ne da primerjati. Pa vseeno, če sem odkritosrčna, mi to zadnje veliko bolje odgovarja. Ne bom rekla, da ne pogrešam dni v skali, še zdaleč od tega, toda niti enega trenutka preteklosti ne bi menjala za sedanost. Nikakor ne. Za nobeno ceno.

Na vratih pozvoni. Vana in Mislav sta doma. Začne se vsakovečerna rutinska naglica. Vana je lačna, Vana je utrujena, Vana je žejna, Vano je treba umiti, preobleči, nahraniti, dati spati. Vsi smo dokaj izčrpani, ne da se nam skoraj nič govoriti, le najnujnejše. Pa saj ni potrebno, tako uigrani smo. Vsak se

loti svojega dela. Nekje do enajstih je vsega konec; Hrvaška je izgubila, 4:2 za Angleže, nahrbtniki vzorno pripravljeni, meso, kljub navijanju, spohano v zavidljivi zlato-rjavi barvi. Za izlet se moramo samo še naspiti.

“Lahko noč, draga.”

“Lahko noč, ljubi.”

“Volim te.”

“I ja tebe.”

To so zadnji glasovi, ki jih je slišati v našem malem domu, če odvezamemo Vanin obvezni nočni repertoar. Ta zajema najmanj petkratno bujenje. Samo brez nasvetov, prosim. Naslišala in nasitila sem se jih. Včasih je bolje sprijazniti se z dejstvi, kot pa spreminjati nemogoče v mogoče.

VELIKO ČUDO VODE SKRADINSKEGA BUKA

Iz Splita do NP Krka je okrog 70 km, se pravi ura in pol vožnje. Park ima tri vhode; dva sta na cesti v Drniš, eden pa se nahaja na sami reki in je do njega mogoče priti z ladjo iz Skradina. Ko zavijemo z Jadranske magistrale na ovinkasto bližnjico proti Šibeniku, se spomnim, da sem vendarle v svoji natančnosti pozabila na eno podrobnost. Na to me opozori slabost v želodcu. Nisem vzela tablete proti potovalni bolezni. Tiho trpim in stoično prenašam prevožene kilometre. Goran za moj okus vozi prehitro. Želim se premotiti z opazovanjem okolice, vendar ne pomaga. Igram se z Vano, toda nič. Globoko diham, brez uspeha. Niti Gibonnijev Mirakul se me ne prime. Šele parkirni prostor v Lozovacu, kjer se nahaja prvi vhod v NP, me odreši muk. Tu pričakujemo ustrezno globo. Začuda, parkiranje je brezplačno, zato pa nam vstopnina predstavlja visok strošek, 50 kun po osebi. Za vsak

Na sliki: Skradinski buk

Foto: Iz arhiva Andrejke Velikonja Skračić

ogled posameznih znamenitosti je treba plačati še ekstra ceno in to nadaljnjih 20 do 70 kun. Soglasno se odločimo za osnovni paket. Za drugo itak ne bomo imeli časa.

Do slapov nam ni treba hoditi, ker za to poskrbi avtobus. Skozi šipo se nam naenkrat odpre pogled na

modrozeleni tok reke Krke, ki izvira v podnožju Dinare, in potem mukotrpno dolbe globok kanjon skozi kamnito, suho pokrajino Dalmatinske Zagore, da bi se dokopala po 72-ih kilometrih do Jadranskega morja pri Šibeniku. Golo, brezoblično pokrajino je spremenila v naravni kraški fenomen, ki privlači ljudi od vsepovsod. Občudujemo njene mojstrovine: razne okljuke, rokave, otoke, jezera, zavijanja, odvijanja, slapove, fjorde.

Po kratki in ovinkasti vožnji nas zastareli avtobus odloži v centru Skradinskega buka, ki je največji in najbolj znan od sedmih 'sedrenih' slapov Krke.

Na sliki: Visovac

Foto: Iz arhiva Andrejke Velikonja Skračić

Državni praznik je in veliko ljudi si je zaželelo umika v naravo. Ne smem pozabiti tudi na množico tujih turistov. Malo se zmedemo v veliki gneči in sredi velikega čuda vode. Okrog nas prelepe kamnite majhne zgradbe, ljudje različnih jezikov, reganje žab, skakajoča reka, hlad drevesnih senc, umirjajoča zelena barva, popki lokvanja, postrvi, eksotični vonji bujne vegetacije in bistre vode... Koktajl vtisov pijem počasi in z guštom. Oči se nam počasi privajajo na lepoto. Navajene so gledati mestno arhitekturo, s kamnitim ozadjem in revnim zelenjem. Popolni kontrast nas

zadržuje na mestu, toda Vana in Klara postajata nemirni. Njima je vse to še samo po sebi umevno, nič izjemnega jima ne predstavlja prostor, ki ga je voda ovekovčila na poseben način, medtem ko odrasli brez sramu 'pademo na njegov šarm'.

Odločimo se za pešpot, ki vodi okrog Skradinskega buka. V dolžini osemsto metrov voda pade 46 metrov globoko, čez sedemnajst stopnic, in tvori največjo 'sedreno bariero' v Evropi. Leseni mostovi, zgrajeni čez vodne površine, nam dajejo občutek, kot da se gibljemo na ogromni platformi. Slapovi so široki od dvesto do štiristo metrov in hoja čeznje je bolj podobna sanjam kot resničnosti. Prava romantika. Poiščem Mislavovo roko in ga potegnem k sebi. Objame me. Vana se naju oprime okoli kolen. Skupaj gledamo čarovnijo vode. Glasno žuborenje, pojavljanje mavric in zelena svetloba te z lahkoto prestavijo v neko izmišljeno deželo. Vano pri vsem tem najbolj zanimajo žabe. Mogoče zato, ker so tako glasne. Ali pa se je spomnila pravljice Žabji princ. Iščemo jih na listih lokvanjev, med koreninami dreves, med rečnim rastlinjem. Kot nalašč so vse poskrite. Toda mi smo trmasti in vztrajni. Ko najdemo eno, počepnemo pred njo. Z zanimanjem jo opazujemo. Regajoča žaba je kriva, da naredimo zastoj na poti. Niti opazili nismo, kako se park hitro polni. Napravlil se je skoraj živi krog. Kar malo težko se prebijamo naprej z vso prtljago in dvema malima otrokoma. Malo se jezimo sami nase, ker smo izbrali slabo uro, toda ne damo si pokvariti razpoloženja. Uživamo trenutke v karizmatični naravi. Na razglednih točkah se ustavimo in pod različnimi koti gledamo kaskadni tok Krke. Neverjetnost in neobičajnost vedno pritegneta človeka. Taki kraji imajo magično moč. Ne vem razlogov, toda zdi se, kot da potrebujemo to lepoto in izjemnost prav tako nujno kot zrak ali sonce.

Po zares počasni hoji zasledimo upočasnjeni ritem reke. Krka se je naveličala igre skakanja. Zaželela si je malo mirnega pejzaža. Tu naletimo na širok travnik, kot narejen za piknike, kopanje, poležavanje, igranje. V globoki senci si poiščemo prostor. S Tanjo pogrneva odejo in na njo zlagava dobrote. Same oči so nas. Lačni smo. Na zraku se nam pojavi apetit. Navalimo na hrano in prijetno klepetamo. Uživamo v bogatem pikniku. Nič nismo pozabili doma. Vse imamo pred seboj: od pohanega piščanca, solate, paradižnika, tatarske omake, kruha, do kozarcev, hladnega čaja, servet, pribora, sadja. Med kosilom se začnejo kazati znaki zaspanosti. Male roke si mencajo očke. Hitro reorganiziramo prostor. V naravi je vse tako poenostavljeno; miza se kmalu spremeni v udobni posteljici. Kljub utrujenosti

Klara in Vana ne moreta zaspiti. Preveč ju vznemirijo bučanje vode, prhki metulji, šelestenje listov, nebo nad njima... Moramo spremeniti taktiko. Klara zaspí v naročju svojega očeta, Vana na provizorični postelji s Tanjo. Tudi mi bi zaspali, če ne bi bili na straži. Budni ostanemo tako, da se pogovarjamo. Za zle duhove in moraste sanje so to dobri protiuroki. Deklici na miru spita svoj popoldanski spanec, mi se pogovarjamo. Največ besed je izrečenih o preteklosti, nekaj o sedanjosti. O politiki ne rečemo nič, o dobroti veliko. Na koncu o otrocih. Zdaj imam kratko priložnost, da preberem na hitro prospekt, ki smo ga dobili ob nakupu vstopnic. Izvem, da je to področje izjemno bogato z različno floro in favno (860 vrst in podvrst rastlin, med katerimi je več ilirsko-jadranskih endemov, 18 vrst rib, 10 endemskih, 222 vrst ptic ter 18 vrst netopirjev, ki so zelo ogroženi in jim celo grozi izumiranje v Evropi). Z arheološkimi raziskovanji so najdeni predmeti iz paleolitika, ostanki rimskega vodovoda, več starohrvaških utrd iz 14. stoletja. V nizu slikovitih naselij je najbolj zanimiv Skradin, mesto, zaščiteno kot spomenik kulture. Na otoku Visovcu, ki ga je prav tako oblikovala reka, se nahaja samostan franjevcov. Drugi pomembni sakralni spomenik je pravoslavni samostan (manastir) Krka (sv. Arhangel)... Ne uspem se prebiti skozi vse zanimivosti. Vana je prebujena in že skače po meni. Ko dobiš majhnega otroka, ne da se ti samo svet spremeni, ampak začneš tudi drugače gledati na njega. Sploh se ti vidni krog zmanjša. Od vse našete favne, sem opazila samo ribe, žabe, kačje pastirje, metulje. Flora je ostala še bolj neprepoznavna. Čast si rešujem z lokvanji in med drevesi z brezami. Za ogled mlina, tkalnice, kovačnice, samostana... bom morala počakati, da Vana zraste.

Sonce se počasi odpravlja navzdol proti obzorju. Ognjene puščice niso več tako skeleče. Vroče ozračje se redči. Veter pihlja. Prijetno družbo nam dela, ko se sladkamo s sladoledom in pijemo kavo. Vana in Klara se zabavata z metanjem kamenčkov v vodo. Igra, razširjena povsod po svetu. Sproščenost otrok tudi nam zleze pod kožo. Nekdo izkoristi našo ležernost. Verjetno profesionallec. S stola ukrade Mislavov fotoaparát. Dvajset let je skozi njegov objektiv iskal pomembne trenutke. Na vsakem filmu so nastajale slike, ki govorijo o njegovem življenju. Vem, kaj mu pomeni, in ne morem mu nič reči. Tudi sama še nisem prebolela Nikona 6006. Goran samo ponavlja: "Ne morem verjeti, ne morem verjeti." Seveda, huda ura nam postane grenek sadež v ustih, ki pa ga hitro prebavimo. Ne mislimo si pokvariti

Na sliki: Vana in Klara

Foto: Iz arhiva Andrejke Velikonja Skračić

konca zgodbe, posebno pa ne zaradi takšnih ljudi. Svetloba postaja vse lepša. Listje dobi zlato obrobo in po vodi se lovijo sončni zajčki. Reka poje Odo radosti. Mi sledimo označeni poti. Ob krajih so postavljene stojnice z spominki in avtohtonimi dobrotami: smokvami, mandeljni, lešniki, orehi, olivnim oljem. Naj izgleda Dalmacija na prvi pogled še tako pusta in kamnita, je njena zemlja v resnici čarobna. Ni naključje, da ji je posvečeno toliko lepih 'klapskih' pesmi.

Nazaj se vračamo po levem bregu reke, ki je bolj dostopen in radodaren z razkazovanjem fotogeničnosti slapov. Na srečo imata Tanja in Goran s seboj digitalno kamero in fotoaparát. Domov bomo lahko odnesli nekaj fenomenalnih poz prelivajoče vode, prek 'sedrenih' stopnic, pragov, zaves, odej, ki jih je zgradil in jih še vedno gradi iz vode nalagajoči se apnenec, ki se zbira na podvodnih predmetih in vegetaciji, okrog stebel in lističev mahov in alg. Pesnik Juraj Baraković je to večino zajel v stihu: 'Voda vodom sлага od vode tvrdi kamen'. Ni samo, da se je reka zarotila proti suhemu, brezvodnemu kršu, ampak iz njega ustvarja čudovite geomorfološke oblike, ki Krki dajejo poseben *image*. Kot

deva je, ki jo vsi občudujejo in se je želijo dotakniti. V njeni avri si namočimo srca. Nekaj časa nam ne bomo lačni lepote.

Čeprav se Vana in Klara trudita hoditi, je rahel vzpon zanju le preveč. Malo jima je treba pomagati z nošenjem. Zamudna hoja ima prednost. Lahko si ogledamo veliko turbino. Tu naj bi bila zgrajena hidrocentrala. Vsekakor, Krka ni bila nikoli nenaseljena. Mislav mi pokaže na stari mlin. Moč slapov je obračala kamen, ki je mlel pšenico. Nekdanja vsakdanjost je postala današnja posebnost. Kruh pa je še vedno blagoslov pri hiši.

Polagoma se znajdemo na začetni točki. Prazne klopce nas vabijo, vendar na njih odložimo le prtljago. Vana in Klara sta neutrudni. Lovimo se med drevesi, igramo z žogo. Goran snema žabo in rumeni popek lokvanja. To so poslednji kadri. Ob osmih pelje zadnji avtobus. V teku ga ujamemo. Z očmi se kar ne moremo odlepiti od Krke. Krog je zaključen. Samo da je zdaj vse drugače. Park je prazen, različni jeziki so utihnili, svetloba se umika. Mi smo zadovoljni, še bolj povezani in bogati, z izbranimi spomini, ki nam bodo ostali vse življenje. Na serpentinasti cesti se oziramo za kačasto reko kot kakšni novi zaljubljeni. 'Da, moramo te še enkrat videti.'

Mislilim, da smo si to vsi na tihem rekli.

**Op. uredništva*

Že v zadnji številki časopisa GORA smo objavili zanimive utrinke s potovanja po Norveški, v tej številki pa smo del prostora tudi uradno namenili potopisom, vašim prispevkom z zanimivimi vtisi in doživetji na dopustih, potovanjih, potepih po bližnjih ali daljnih deželah. Zato vas vabimo, da svoja doživetja delite tudi z drugimi bralci časopisa.

zgodilo se je

S KOLESI PO TRNOVSKEM GOZDU

Damjan Vidic

V nedeljo, 15. avgusta, smo po napovedih ponovno organizirali tekmovanje s kolesi po poteh smučarske tekme. Začetek kolesarske preizkušnje je bil pri gozdni upravi na Predmeji, cilj pa pri Anini koči pod Golaki. Tu nas je sicer ulovil dež, a se nismo dali, in smo pot nadaljevali proti Smrekovi dragi, do Strašne skale. Tu smo se obrnili in se prek Korenine vrnili na Rupo.

Na sliki: Do cilja pri Anini koči smo potrebovali 55 minut

Foto: Damjan Vidic

zgodilo se je

»V GORJANIH ISKRO UKRESAL«

Alenka Tratnik

Kot smo napovedali že v junijski številki časopisa GORA, je Društvo GORA na predvečer dneva državnosti na Predmeji, v sodelovanju s tukajšnjo krajevno skupnostjo in OŠ Otlica, odkrilo spomenik nadučitelju Edmundu Čibeju (1861- 1954). S slovesnostjo, ki je minila v prijetnem vzdušju in ob prisrčnem programu učencev

Na sliki: Obeležje Edmundu Čibeju v soju prazničnega kresa
Foto: Slavko Vidic

Na sliki: Slavko Vidic, Uroš Velikonja in Liselotte Schuster ob odkritju doprsnega kipa
Foto: Alenka Tratnik

otliške osnovne šole ter pevske skupine Društva podeželskih žena Predmeja so ponovno izkazali čast slavnemu nadučitelju, rojenemu v Lokavcu, kjer je pred 50-imi leti tudi umrl, ki je med svojim 29-letnim službovanjem na Predmeji odločilno vplival na tukajšnje življenje. Prav zato je v društvu dozorela odločitev, da mu na Rupih, na Predmeji, postavijo spominsko obeležje, doprsni kip, ki ga je že pred desetletji izdelal Ajdovec Julij Lenščak, nečak slavnega Vena Piona. Kip so hranili v ajdovskem domu

starejših občanov, po idejni zamisli člana društva Slavka Vidica in izdelani študiji oblikovalke Orjane Velikonja Grbac iz podjetja VOI pa je svoje mesto našel na Gori. Slovesnosti so se udeležili tudi Čibejevi sorodniki iz Avstrije, Liselotte Schuster, roj. Liehmann, in Leonhard Liehmann, hčerka in sin Anne Liehmann, roj. Čibej, Edmundove nečakinje. Spominsko obeležje, doprsni kip Edmunda Čibeja, so odkrili Uroš Velikonja in Slavko Vidic iz Društva Gora ter Liselotte Schuster, ki se skupaj z bratoma rada vrača v Čibejevo rojstno hišo v Lokavcu.

zgodilo se je

ZMAGOVALCA JE DOLOČIL ŽREB

Alenka Tratnik

Društvo GORA je Tihi dolini tudi letos pripravilo kravjo ruleto. Prireditelj, letos je bila že dvanajsto leto zapored, je tudi v nedeljo, 18. julija, na Rupo privabila številne obiskovalce od blizu in daleč. Da je vse teklo tako, kot mora, je letos z uigrano delovno ekipo poskrbela vodja projekta Barbara Blaško.

Na sliki: Zmagovalca kravje rulete je letos določil žreb

Foto: Alenka Tratnik

Prvi obiskovalci so v prijeten zrak Tihe doline prišli že v zgodnjem popoldnevu, po 15. uri pa se je s parkirišča proti koči vila prava kača obiskovalcev. Tudi tokrat je večina želela preizkusiti srečno roko pri izbiri stavnega polja na ruleti. Krava Sivka se je z gospodarjem Romanom Blaškom predstavila malo pred 18. uro, po odločitvi komisije, v kateri so za poštena pravila skrbeli Stanislav Mikuž, Edvin Polanc in Nejc Velikonja, pa je nekaj minut kasneje ob glasnih vzklikih množice vstopila v ograjeno polje. Desetletna Sivka, ki je doslej gospodarja

razveselila z osmimi telički, je obiskovalce pustila v nestrpnem pričakovanju. V odmerjenem času tako pričakovanega kakca, ki bi določil zmagovalca, ni bilo. Po žrebu, ki ga je vodil predsednik društva Uroš Velikonja, je prva nagrada pripadla Dušanu Dominku iz Bukovice, pet srečnežev pa je domov odneslo tolažilne nagrade. Člani društva so ob pomoči številnih sponzorjev poskrbeli tudi za bogat srečelov. Za dobro vzdušje pa so tokrat s priljubljenimi vižami poskrbeli člani ansambla Hram.

primorje

zanimivosti

JURČEK VELIKAN

Alenka Tratnik

Nedi Bolčina se je letos nasmehnila prava gobarska sreča, saj je med preživljanjem prijetnih uric na Predmeji našla pravega jurčka velikana. Kot nam je zaupala, je tehtal kar 1,36 kilograma, čez klobuk pa je meril nič manj kot 30 centimetrov. Velikan je zrasel na Gori, kje natančno, pa nam Neda, kot se za gobarko spodobi, ni zaupala. Povedala je le, da je kos velikana končal v rižoti, ki jo je Neda pripravila za moža Lučkota in prijatelje, preostali del pa je za zdaj še v zamrzovalni skrinji.

Na sliki: Neda in Lučko Bolčina z jurčkom velikanom
Foto: Neda Bolčina

zlata poroka

DRAGA ZLATOPOROČENCA!

Andrejka Štrancar

Prejmita naše pristrčne čestitke k vajinemu visokem jubileju, 50-letnici vajinega skupnega življenja! To je dolga doba, ki jo le redki dočakajo, zato se smeta tega še posebej veseliti.

Dragi Janko, odraščal si na naši prelepi predmejski planoti, Pri Povhavih. V številni družini ti je potekala mladost. Bilo je v času, ko je okupator pustošil po naši domovini, in ni bilo naključje, da si se pridružil borcem za osvoboditev domovine in za lepši jutri. Življenjska pot te je vodila tudi v daljno Srbijo, tu si spoznal plemenito dekle. Sopotnica Vera je zapustila svojo domovino, starše, sorodnike in prijatelje in ti stala ob strani vse do današnjih dni. Svoj dom imata v Ajdovščini, kjer sta dočakala današnje praznovanje v izbrani družbi Vama dragih oseb.

Iskreno Vama vsi želimo, da še naprej gojita stike z vsemi, ki Vaju cenimo in imamo radi. Ostanita skupaj še vrsto let, pri trdnem zdravju in ljubezni, v medsebojni pomoči, kot v tistih težkih dneh, ko sta se spoznala!

Na zdravje in vsega dobrega Vama kličemo Vsi.

zgodilo se je

PRAZNOVANJE LETNIKOV

Bruno Polanc, organizacijski odbor

Junija 2004 smo se letniki, rojeni 1934, skupno z letniki 1932, 1933 in 1935 dogovorili, da se srečamo in skupno praznujemo. Že po fotografiji je mogoče oceniti, da je bilo razpoloženje veselo. Žal se moram opravičiti vsem tistim, ki jih ni na tej fotografiji, prišli so namreč še mnogi, ki so določeno uro zamudili, posnetek pa je nastal tik pred nočjo. Vsem nam je bilo zelo žal, da nismo uspeli napraviti še enega skupnega posnetka, tako da bi bili na fotografiji res vsi udeleženci. Bo drugič bolje.

Srečanje smo organizirali na kmečkem turizmu Birsna na Brjah. Nepozaben je bil sprejem, postrežba v kleti je bila odlična. Pršuta na krožnikih ni zmanjkalo, pa še nad nami je visel. Tudi drugih dobrot je bilo v izobilju, seveda so bili pri roki tudi sodi z raznimi sortami dobrih vin. Takoj ob vstopu v klet je ob spremljavi harmonike zadonela pesem Na gori je moj dom, pesem in veselje pa sta nas spremljala ves večer. Nepozabno je bilo ubrano petje pesmi, ki smo jih skupaj prepevali v naši mladosti.

Res je, da nas bi lahko bilo več, razumeti pa je treba, da so sedemdeseta in še višja leta že taka, da lahko vsakega spremlja bolezen ali pa doleti kaj nepredvidljivega, tako da se vsi vabljeni niso mogli udeležiti srečanja. V desetih letih je preminilo nekaj naših prijateljev z Gore, zato smo se spomnili tudi nanje in spomin počastili z minutnim molkom.

Vsem, ki ste se udeležili praznovanja, še enkrat iskrena hvala.

Na sliki: Letniki 1932, 1933, 1934 in 1935 na skupnem praznovanju

Foto: Bruno Polanc

v spomin

ZDRAVKU V SPOMIN!

Prijatelj Peter Česnik

10. maja letos je preminil Zdravko - Valentin Bolčina. Rojen je bil 11. februarja 1916, na Dolu, sedanji Predmeji. Po domače je bil 'Tinetov iz Rovne'.

Pokopan je bil 12. maja letos, na pokopališču v Ajdovščini.

Spominjam se ga iz osnovnošolskih let. Bil mi je dober prijatelj, pa tudi odličen smučar je bil. Pozneje sva na najinih srečanjih obujala spomine na medsebojna smučarska tekmovanja v spustih po zmrznjenem snegu, izpod vrha Lazarskega griča v Markovo dolino.

Odraščal je doma, na Dolu. Bil je prijeten in živahen deček; kot pastirček je rad plezal po Vrlovških strmih skalah. Po osnovni šoli se je kot peti otrok, v družini jih je bilo šest, preživljal z vsakim poštenim delom, ki se mu je ponujalo.

Leta 1937 je bil vpoklican v italijansko vojsko, kjer je ostal do leta 1942. Po prihodu domov se je poročil s sovaščanko Slavko Polanc. V zakonu sta imela dva sinova in hčer. Sicer pa je bil Zdravko zelo skrben mož in oče.

V tem času se je seznanil s partizani in ostal doma, na terenu. V začetku marca 1943 so ga Italijani odpeljali nazaj v 'Batalion speziale' v Potenco, od tu na Sardenijo in nato nazaj v Potenco. Tu je dobil bolniški dopust zaradi poškodbe noge in odšel je k sestri v Venecijo, od koder je dezertiral, odšel najprej domov, od tam pa v partizane.

Po razpadu Italije 8. 9. 1943 je bil Zdravko dodeljen v goriško mejno območje. Bil je na komandi mesta Cerkno, komandi mesta Čepovan in drugod.

Po vojni, leta 1945, je bil pri Narodni zaščiti in se je demobiliziral. Zaposlil se je pri Gozdni upravi na Predmeji. To delo je opravljal do 1955. leta. Takrat je zbolel in bil po dolgoletni bolezni upokojen. Z družino se je preselil v Ajdovščino, kjer je živel do svoje smrti.

Zdravko je imel rad svoj rojstni kraj in ga je večkrat tudi obiskal. Sicer pa je bil Zdravko velik domoljub, pošten in dosleden človek. Vedno se ga bom spominjal kot dobrega prijatelja.

Naj mu bo lahka domača zemlja!

**TRGOVINA
Z MEŠANIM BLAGOM**

Col 77A, 5273 Col
telefon: (05)36-68-320

V TRGOVINI DOBITE ČASOPIS GORA

**MENJALNICA • BORZNO POSREDOVANJE
TRAFIKA - TRGOVINA**

Zvonka

- odkup in prodaja delnic podjetij in PID-ov
- prepričajte se, da je pri ZVONKI postopek najhitrejši in najugodnejši
- sočasno lahko izbirate med bogato ponudbo usnjenih izdelkov
- PRI ZVONKI DOBITE ČASOPIS GORA IN ZBORNIK MATI GORA

Goriška cesta 23 - C2, Ajdovščina, tel.: (05)36-89-077

BAR NA OTLICI

BRUNA LIKAR s.p.

tel.: (05)36-49-616

PRI BRUNI DOBITE ČASOPIS GORA IN VODNIK POT PO DOLU GOR IN DOL

JUTRA

Andrejka Velikonja Skračič

Poletno sonce je bilo zame navadno vedno prehitro.
Le redka jutra sem ujela v oster kader pred svitanjem,
kot danes, na primer, od nepovabljenih sanj do kraja
zbujena. Vrnjena v telo, ogrizek pojedene noči vržem
stran. Slike nezavednega nedorečene obvisijo v zraku.

Nepočesana, lasje štrleči, vajeni popravljanja s prsti,
oblečena v znošene kavbojke in majico barve maline,
stopam tiho, jezik molči, po rosni travi v načeti dan.
Ustje svetlobe je že zagrizlo odmerjeno v črni kruh.

Bose noge dihajo zemljo, v odsotnosti sonca razhlajeno.
Nad koleni zrasla trava se upogiba pod težo stopinj.
Še vedno v senci, zaprti cvetovi mnogih rož, speti
v barvne šopke, potrpežljivo čakajo na svetlobno mano.
Pozneje, za vazo v kuhinji, naberelem bele marjetke.

Gibati se, brez vprašanj, med drevesi v lasti burje;
med kamnito čipko suhozida in divjimi vrtovi rastlin
je zame najdeni otok sreče, zaliv zasidrane lepote,
ki ga ne bom nikoli zapustila. Potonila bova skupaj.

Hodim vse lahkotneje, v spremljavi popularnega
žvrgolenja, oglašujočih se prvih ranih ptic pred vrati dneva.
Naglo se za zvezdami, raznešenimi, brišejo sledi nevidne,
in pred mano se na zahodu luna v drugi meni v nič razblinja,
v družbi z jutranjico, ki včeraj prva na nebu svetla se je vzela.

Ustavim se malo sredi očetovega polja, vsa prevzeta
od brezbržnega sveta, ki izhaja, kot da nič se ni zgodilo,
ne povsod navzoča žalost, dodeljena brez pravil človeku,
ne čas osebnih dram ljudi, ne krik trpečega na mostu,
niti mrtvi od orožja, od brezdomstva, nerodovitne suše,
kot da nič se ni zgodilo, svoboden izhaja brez skrbi svet.

Premagana od lepote sredi očetovega polja dolgo stojim,
rada pozdravljam dež prebujenja v odprtih rokah telesa.
V imenu otrok in njega, ki ga ljubim, v imenu svojem,
se zahvaljujem soncu, dobremu vitezu zlatega srca,
da je zemlji zvest. Od poletnega jutra do vsakega jutra.

Časopis GORA izdaja Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine GORA Predmeja.
Sedež uredništva je na Predmeji 106, 5270 Ajdovščina, tel., fax: (05)36-49-023
e-mail: info@drustvo-gora.si, www.drustvo-gora.si

Uredniški odbor: Franc Černigoj, Stanislav Mikuž, Edo Pelicon, Alenka Tratnik, Uroš Velikonja

Glavna in tehnična urednica: Alenka Tratnik

Odgovorni urednik: Uroš Velikonja

Lektor: Franc Černigoj

Realizacija: GK Grafika

Naklada: 500 izvodov

Oblikovanje logotipa društva Gora: Silva Karim

Fotografija na naslovnici: Voda pod Skukom, ki teče po koritu - Foto: Stanislav Mikuž

ISSN 1408-7855 NUK Ljubljana